

УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ
ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ

Нормоконтроль проведено _____

Кваліфікаційна робота

другий (магістерський) рівень вищої освіти
спеціальність 053 «Психологія»

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ ІЗ ОСОБЛИВИМИ
ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В РАМКАХ ІНКЛЮЗІЇ**

Виконала:

студентка групи ПС23-1зм
Яценко Л.Б.

_____

Керівник:

доцент кафедри психології,
к. психол. н.,
Скляньська О.В.

_____

Завідувач випускової кафедри:

к. психол. н., доцент
Панфілова Г.Б.

_____

2024 рік

АНОТАЦІЯ

Яценко Л.Б. Особливості формування психологічної готовності майбутніх учителів до роботи з дітьми із особливими освітніми потребами в рамках інклюзії.

У роботі аналізується проблема підготовки майбутніх педагогів до роботи в умовах інклюзивного навчання, зокрема розвиток їхньої психологічної готовності як інтегративної особистісної якості, що забезпечує ефективність професійної діяльності. Особлива увага приділяється вивченню компонентів психологічної готовності, таких як мотиваційний, емоційно-вольовий, когнітивний, операційний та оцінювальний.

У процесі роботи визначено ключові фактори, які впливають на формування психологічної готовності майбутніх учителів, а також підкреслено важливість мотиваційного компоненту в підготовці педагогів. Розглянуто специфіку роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзії, акцентовано на важливості командної взаємодії, співпраці з батьками та створення сприятливого навчального середовища.

В роботі представлено тренінгову програму, спрямовану на розвиток ключових компонентів психологічної готовності майбутніх педагогів. Тренінг включає вправи, що стимулюють розвиток самоконтролю, комунікативних умінь, емоційної стійкості, позитивного ставлення до інклюзивного навчання та здатності працювати з дітьми з різними потребами. Отримані результати підтверджують ефективність застосованої програми у підвищенні рівня психологічної готовності студентів.

Ключові слова: особливі освітні потреби, інклюзивне навчання, підготовка майбутніх педагогів, психологічна готовність, тренінгові методи, розвиток психологічної готовності.

SUMMARY

Yashchenko L.B. Peculiarities of the formation of psychological readiness of future teachers to work with children with special educational needs within the framework of inclusion.

The work analyzes the problem of preparing future teachers for work in inclusive education, in particular, the development of their psychological readiness as an integrative personal quality that ensures the effectiveness of professional activity. Special attention is paid to the study of the components of psychological readiness, such as motivational, emotional-volitional, cognitive, operational and evaluative.

In the process of work, key factors that influence the formation of psychological readiness of future teachers were identified, and the importance of the motivational component in teacher training was also emphasized. The specifics of working with children with special educational needs in inclusion were considered, the importance of team interaction, cooperation with parents and the creation of a favorable learning environment were emphasized.

The work presents a training program aimed at developing key components of psychological readiness of future teachers. The training includes exercises that stimulate the development of self-control, communication skills, emotional stability, a positive attitude towards inclusive education and the ability to work with children with different needs. The results obtained confirm the effectiveness of the applied program in increasing the level of psychological readiness of students.

Keywords: special educational needs, inclusive education, training of future teachers, psychological readiness, training methods, development of psychological readiness.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ЗМІСТ	4
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ	11
1.1. Аналіз феномену психологічної готовності	11
1.2. Особливості організації роботи вчителя з дітьми із особливими освітніми потребами в рамках інклюзії	17
1.3. Умови формування психологічної готовності майбутніх учителів до роботи з дітьми із особливими освітніми потребами в рамках інклюзії.....	23
Висновки до першого розділу.....	28
РОЗДІЛ 2 ТРЕНІНГОВА ПРОГРАМА ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ З ООП В РАМКАХ ІНКЛЮЗІЇ.....	30
2.1. Соціально-психологічний тренінг як метод формування психологічної готовності до здійснення педагогічної діяльності.....	30
2.2 Зміст та структура тренінгу формування готовності майбутніх учителів до роботи з дітьми з ООП в рамках інклюзії.....	32
Вправа «Візитівка».....	33
Вправа «Мій професійний герб і кредо»	34
Вправа «Життєвий і професійний кодекс педагога».....	35
Вправа на зняття напруження «12 точок»	35
Вправа «Зіркова година»	36
Вправа «Завершення речення»	37
Вправа «Долоні».....	37
Вправа «Людина на своєму місці»	38

Вправа «Трактування».....	39
Вправа «Дерево мого "Я"»	40
Вправа «Порахуємо».....	40
Вправа «16 асоціацій».....	41
Вправа «Професійне "Я"»	41
Вправа «Долоні» (підсумкова).....	42
Вправа «Побажання»	42
Вправа «Інтерв'ю»	43
Вправа «Мій сьогоднішній вибір»	43
Вправа «Мотиваційна складова в професійній діяльності»	45
Вправа «Оплески».....	46
Вправа «Валіза, кошик, м'ясорубка»	47

РОЗДІЛ 3 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В РАМКАХ ІНКЛЮЗІЇ .....

3.1. Організація емпіричного дослідження.....	49
3.2. Результати констатувального етапу дослідження.	57
3.3. Аналіз результатів формувального експерименту.	63
3.4. Опис змін по операційному компоненту за результатами використаної методики «Оцінювання комунікативних та організаторських здібностей (КОС-2)».....	66
3.5. Рекомендації щодо формування психологічної готовності майбутніх учителів до роботи з дітьми із особливими освітніми потребами в рамках інклюзії.	68
Висновки до третього розділу.....	70
ВИСНОВКИ.....	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	77

ВСТУП

Актуальність теми дослідження.

Актуальність дослідження обумовлена активним впровадженням інклюзивної освіти в Україні, яка стає важливим компонентом реформування освітньої системи. Починаючи з 2012 року, спільне навчання дітей з типовим розвитком і дітей з особливими освітніми потребами (ООП) охоплює всі рівні освіти, що вимагає якісної підготовки вчителів до роботи в умовах інклюзії. Особи з ООП включають дітей, які потребують додаткової тимчасової або постійної підтримки для реалізації свого права на освіту.

Інклюзивне навчання ставить перед педагогами нові виклики, які пов'язані не лише з інтеграцією учнів з порушеннями розвитку, а й із забезпеченням підтримки дітей, що стикаються з емоційними труднощами, зокрема через наслідки війни. Сьогодні педагоги мають справу з учнями, чиє емоційне та психологічне здоров'я значною мірою залежить від вчасної допомоги й чуйності з боку вчителів.

Українські дослідники (В. Засенко, А. Колупаєва, Л. Прохоренко та ін.) акцентують увагу на тому, що війна загострила потребу в емоційній підтримці учнів. Це зумовлює необхідність створення безпечного освітнього середовища, яке сприяє розвитку учнів і підтримці їхнього ментального здоров'я.

У цьому контексті особливої ваги набуває питання формування психологічної готовності педагогів до роботи з дітьми, які мають різні освітні потреби. Така готовність включає не лише володіння спеціальними знаннями та методиками, а й розвиток емпатії, стресостійкості та здатності створювати атмосферу підтримки й прийняття. Усе це визначає необхідність дослідження підготовки вчителів до інклюзивної практики та розробки заходів для підвищення їхньої професійної компетентності в умовах сучасних освітніх викликів.

Проблеми підготовки вчителів у контексті професійної освіти були предметом дослідження таких науковців, як Оксана Біда, Андрій Бойко, Олена Дубасенюк, Клара Дурай-Новакова, Анатолій Кузьмінський, Олександр Мороз, Олена Семенов, Тетяна Симоненко, Василь Сластьонін, Іван Зязюн, Людмила Кондрашова, Надія Кузьміна, Сергій Литвиненко, Ірина Зимна та інших.

Проблематика професійного розвитку фахівців та формування їх професіоналізму в контексті сучасних гуманістичних підходів активно досліджується в психології праці, акмеології та професійній педагогіці. Це знайшло відображення в наукових працях таких дослідників, як І.Д. Бех, Є.О. Климов, В.Т. Кудрявцев, С.Я. Батишев, Ю.П. Поваренков, О.В. Романова, В.В. Рибалка, В.Д. Шадриков та інших. Основи оновлення вищої педагогічної освіти, а також розробка теоретичних і методичних підходів до професійно-педагогічної підготовки студентів висвітлюються у роботах В.П. Андрущенко, В.І. Бондаря, Ж.П. Вірної, О.В. Глузмана, А. Семиченко, В.О. Сластьоніна, Л.О. Хомич та інших науковців.

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування феномену психологічної готовності та емпіричне вивчення особливостей її формування у майбутніх учителів для ефективної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти. Дослідження спрямоване на розробку практичних рекомендацій і методів підготовки педагогів, які забезпечують успішну інтеграцію учнів з ООП у загальноосвітній простір.

Завдання дослідження:

1. Провести ґрунтовний аналіз сучасних наукових праць, що стосуються проблеми психологічної готовності до педагогічної діяльності в цілому та до інклюзивного навчання зокрема. Окрему увагу приділити вивченню підходів до підготовки педагогів у роботі з дітьми з ООП.

2. На основі теоретичного аналізу визначити основні компоненти психологічної готовності вчителя до роботи з дітьми з ООП.

3. Розробити інноваційну тренінгову програму, спрямовану на формування та розвиток психологічної готовності майбутніх учителів до роботи з дітьми з ООП.

4. Експериментально оцінити ефективність створеної тренінгової програми.

5. Сформулювати рекомендації для підготовки майбутніх педагогів до інклюзивної діяльності.

Об'єкт дослідження: психологічна готовність як інтегральна характеристика особистості.

Предмет дослідження: процес формування психологічної готовності майбутніх учителів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзії.

Методи дослідження:

- теоретичні: аналіз, порівняння та узагальнення теоретичних положень, моделювання;
- емпіричні: формувальний експеримент, опитування;
- інтерпретаційні: аналіз, синтез, систематизація отриманих даних.

Відповідно до завдань дослідження використано такі **психодіагностичні методики:**

- Для мотиваційної складової:
  - Методика Т.І. Ільїної «Дослідження мотивації навчання у ВУЗі».
  - Методика Ю.М. Орлова «Дослідження потреби у досягненні».
- Для операційної складової:
  - Методика «Оцінювання комунікативних та організаторських здібностей (КОС-2)».
  - Методика діагностики рівня емпатійних здібностей (за І. Юсуповим).
  - Методика визначення комунікативної толерантності (за В. Бойком).

Експериментальна база дослідження: Вибірку дослідження склали 60 студентів педагогічного коледжу, жінки та чоловіки.

Апробація дослідження проводилась шляхом публікації тез доповіді на LI Міжнародній науково-практичній конференції «Evolution and improvement of traditional approaches to scientific research» (11-13 грудня 2024 р., м. Любляна, Словенія).

Практична цінність дослідження полягає у створенні та обґрунтуванні практичних рекомендацій, які спрямовані на підготовку майбутніх педагогів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами (ООП) в умовах інклюзивної освіти. Ці рекомендації враховують специфіку роботи в інклюзивному середовищі та можуть бути використані в наступних напрямках:

- У навчальному процесі педагогічних вишів: розроблені рекомендації можуть бути інтегровані в програми професійної підготовки майбутніх учителів, що дозволить підвищити ефективність засвоєння знань і формування необхідних навичок для роботи з дітьми з ООП.
- Під час педагогічної практики: рекомендації забезпечать студентів-практикантів ефективними стратегіями для взаємодії з дітьми з ООП, їх підтримки та створення комфортного освітнього середовища.
- У процесі підвищення кваліфікації педагогів: розробки дослідження можуть стати основою для тренінгів, семінарів та курсів для вчителів, які працюють в інклюзивних класах або прагнуть адаптувати свої педагогічні методи до потреб таких учнів.
- Для психологічної підтримки педагогів: рекомендації допоможуть формувати психологічну стійкість, емоційну врівноваженість і здатність ефективно реагувати на складні ситуації в роботі з учнями з ООП.

Ці розробки сприятимуть підвищенню якості освіти для дітей з ООП, забезпечуючи їм рівні можливості у навчанні та соціальній адаптації, а також полегшать роботу педагогів в умовах інклюзивного середовища.

Структура дослідження побудована таким чином, щоб відобразити логіку наукового пошуку та реалізацію поставлених завдань. Робота складається з:

- Вступу, у якому обґрунтовано актуальність дослідження, сформульовано мету, завдання, об'єкт і предмет, а також методологічну базу дослідження.
- Трьох розділів, які включають теоретичний аналіз проблеми, методологічне обґрунтування дослідження, а також опис і аналіз емпіричних результатів.
- Висновків, що підсумовують отримані результати, підтверджують гіпотези та висувають рекомендації для практичного використання.
- Списку використаних джерел, який включає сучасну наукову літературу, нормативні акти та методичні матеріали.
- Додатків, де представлено додаткові матеріали: анкети, таблиці, схеми, результати обробки даних тощо.

Така структура забезпечує послідовність і цілісність дослідження, а також робить його зручним для використання як науковцями, так і практиками.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

1.1. Аналіз феномену психологічної готовності

Професійна готовність — це цілеспрямований результат спеціальної професійної підготовки фахівця, що включає його мотивацію, налаштованість на роботу, здатність долати труднощі, а також освіту, самоосвіту та самовиховання. Це не просто наявність знань і умінь, а скоріше готовність їх застосовувати, емоційна залученість у процес діяльності та віра у власні сили. Це явище включає сукупність особистісних характеристик, що сприяють успішному здійсненню професійної діяльності. [15, с. 45; 29, с. 102].

Структура психологічної готовності.

Психологічна готовність складається з кількох взаємопов'язаних компонентів:

- Когнітивний компонент:
  - Знання та уявлення про об'єкт діяльності.
  - Розуміння мети і завдань діяльності.
  - Володіння необхідними знаннями і навичками.
- Емоційний компонент:
  - Позитивне ставлення до діяльності.
  - Впевненість у своїх силах.
  - Відсутність страху і тривоги.
- Вольовий компонент:
  - Здатність до цілеспрямованих дій.
  - Стійкість до труднощів.

- Самоконтроль.
- Мотиваційний компонент:
  - Потреба в діяльності.
  - Мотиви, які спонукають до діяльності.
  - Ціннісні орієнтації.

Фактори, що впливають на формування психологічної готовності.

На формування психологічної готовності впливають різноманітні фактори:

- Особистісні особливості: темперамент, характер, здібності, самооцінка.
- Соціальне оточення: сім'я, друзі, колеги, суспільство в цілому.
- Досвід попередньої діяльності: успіхи і невдачі, навички, знання.
- Умови діяльності: складність завдань, наявність ресурсів, підтримка.

Роль психологічної готовності в різних сферах життя.

Психологічна готовність відіграє важливу роль у різних сферах життя людини:

- Навчання: успішне навчання залежить від готовності до сприйняття нової інформації, до виконання навчальних завдань. [15, с. 47].
- Робота: професійна готовність включає в себе не тільки знання і навички, але й готовність до відповідальності, стресостійкість, здатність до командної роботи. [29, с. 106].
- Особистісні стосунки: успішні стосунки будуються на взаємному розумінні, емпатії, готовності до компромісів. [30, с. 95].
- Оволодіння новими навичками: будь-яке нове заняття вимагає певної психологічної готовності.

Методи формування психологічної готовності.

Для формування психологічної готовності можуть використовуватися різні методи:

- Тренінги: розвиток навичок, впевненості в собі, стресостійкості.

- Коучинг: індивідуальна робота з коучем для досягнення конкретних цілей.
- Психологічне консультування: допомога в подоланні психологічних бар'єрів.
- Саморозвиток: читання книг, відвідування курсів, заняття спортом.

Більшість дослідників розглядають професійну готовність як складне психологічне утворення, що інтегрує низку властивостей особистості та активний діяльнісний стан. [15, с. 67; 29, с. 101]. У сучасній літературі поняття готовності має кілька трактувань:

- Л. В. Романенко, В. В. Серіков включають до неї знання, практичні навички й уміння. [19, с. 33].

- В. А. Крутецький визначає готовність як синтез якостей, що забезпечують придатність до діяльності. [15, с. 68].

Інші дослідники розглядають готовність у контексті специфічних умов:

- І. П. Підласий зосереджується на "професійному потенціалі" педагога. [15, с. 70].

- А. Линенко визначає її як інтегроване утворення, що допомагає майбутнім учителям швидко адаптуватися до умов школи. [29, с. 103].

- Е. Ф. Зеєр описує два рівні готовності: прагнення опанувати професію та здатність до професійної діяльності. [15, с. 71].

Інші аспекти досліджували:

- Л. М. Прудка — зв'язок готовності з професійною компетентністю й саморегуляцією. [19, с. 34].

- О. О. Сакалюк — готовність до роботи в полікультурному середовищі, що базується на психологічних, когнітивних і функціональних компонентах. [30, с. 94].

- М. М. Кужель — психологічний стан, що відображає структуру професійної діяльності. [15, с. 73].

- В. А. Молотай — системний стан, який охоплює як психічні процеси, так і властивості особистості. [15, с. 74].

- Л. В. Кондрашова — фундамент професіоналізму, що базується на моральних і професійних переконаннях. [29, с. 104].

Психологічна готовність студентів до професійної діяльності включає:

1. Знання, уміння, навички.
2. Особистісні якості: переконання, здібності, інтереси, моральний і культурний потенціал.
3. Психологічні характеристики: увага, мислення, емоційність, професійна пам'ять, працездатність.

Отже, психологічна готовність є важливим фактором успіху в будь-якій діяльності. Розуміння її структури і факторів, що на неї впливають, дозволяє розробити ефективні стратегії для її формування.

Формування готовності майбутніх фахівців повинно орієнтуватися на високий професійний рівень, наближений до реальних умов праці. Завдання професійної підготовки мають максимально відповідати специфіці роботи спеціаліста, що забезпечить його ефективність і успішність у професійній діяльності. [15, с. 67; 29, с. 102].

Важливо пам'ятати що психологічна готовність – це динамічний процес, який потребує постійного розвитку і підтримки. [19, с. 31; 27, с. 112].

Процес формування готовності до діяльності розпочинається з мотиваційного компонента, який включає визначення мети, що ґрунтується на актуальних потребах і поставлених завданнях, або усвідомлення конкретного цільового орієнтира. Далі відбувається етап планування, що охоплює розробку стратегії, моделей і алгоритмів дій. [30, с. 91]. На завершення здійснюється реалізація готовності, яка передбачає застосування відповідних методів і інструментів, аналіз результатів у порівнянні з поставленими цілями, а також внесення коректив у разі необхідності. [27, с. 114].

Аналіз наукових джерел свідчить про різноманітні підходи до структури професійної готовності фахівця. Деякі дослідники акцентують увагу на

ставленні особистості до діяльності як складовій готовності, інші виділяють такі компоненти, як мотиваційний, змістовий, процесуальний, організаційний, а також когнітивний та емоційно-вольовий елементи. [15, с. 70].

Складові професійної готовності деталізуються через такі аспекти: позитивне емоційне ставлення до учнів, педагогічного процесу та методів роботи; знання структури особистості, її вікових особливостей і методів педагогічного впливу; педагогічні навички, необхідні для організації навчально-виховного процесу; прагнення передавати знання та комунікувати з дітьми, орієнтуючись на досягнення соціально значущих цілей.

Вважається, що складовими готовності до діяльності є ставлення до неї, мотиви, знання про предмет і методи роботи, а також навички й уміння їх застосування. Найчастіше виділяють такі компоненти: мотиваційний, змістовий і операційний. [19, с. 34; 30, с. 92].

До умов формування психологічної готовності належать:

- вибір напряму діяльності з урахуванням особистих інтересів та прагнень (профорієнтація);
- раціональне використання ресурсів освітнього та соціального середовища;
- розвиток професійних інтересів і здібностей;
- організація навчального процесу, який приносить задоволення та викликає позитивні емоції;
- орієнтація на високі стандарти професійної майстерності;
- надання викладачами прикладів високого рівня професійної компетентності.

Готовність до діяльності можна розглядати через два основні аспекти: професійний та психологічний.

Професійна готовність включає:

- володіння актуальною інформацією;
- знання педагогічних технологій;

- розуміння основ психології та корекційної педагогіки;
- знання індивідуальних особливостей дітей, зокрема тих, що мають вади розвитку;
- здатність до адаптації методів навчання залежно від ситуації.

Психологічна готовність включає:

- емоційне прийняття дітей із порушеннями розвитку;
- залучення таких дітей до активної участі на уроках;
- задоволення від власної педагогічної діяльності.

Узагальнюючи результати дослідження, можна виокремити основні складові готовності до педагогічної діяльності:

- Мотиваційно-цільовий компонент, який охоплює позитивне ставлення до педагогічної професії, інтерес до неї та намір присвятити себе викладацькій діяльності.
- Змістово-операційний компонент, що включає систему професійних знань, умінь, педагогічне мислення, здатність до концентрації та навички практичного застосування отриманих знань.
- Оцінно-регулятивний компонент, який передбачає здатність до самооцінки рівня професійної підготовленості та адекватності виконання поставлених завдань.

Психологічна готовність майбутнього вчителя – це динамічний процес, який вимагає постійного розвитку і вдосконалення. Формування такої готовності є важливим завданням як для самих студентів, так і для вищих навчальних закладів. [15, с. 112; 19, с. 32; 27, с. 72].

Різні підходи до трактування поняття готовності та її складових збагачують розуміння цього явища, сприяючи його глибшому й багатогранному дослідженню.

Пропозиції для подальшого дослідження:

- Розробка програм підготовки майбутніх учителів, які б сприяли формуванню всіх компонентів психологічної готовності.
- Дослідження ефективності різних методів формування готовності.
- Вивчення особливостей адаптації молодих спеціалістів до роботи в інклюзивних класах.

1.2. Особливості організації роботи вчителя з дітьми із особливими освітніми потребами в рамках інклюзії

В Україні для надання освіти та корекційної допомоги дітям із порушеннями психофізичного розвитку продовжує діяти система спеціальної освіти, яка включає спеціалізовані дитячі садки, школи, дошкільні групи та класи в загальноосвітніх закладах. [5, с. 45; 7, с. 112]. Водночас частина дітей з особливими освітніми потребами може здобувати освіту разом зі нормотиповими однолітками за умови забезпечення відповідної психолого-педагогічної підтримки. [6, с. 37; 11, с. 25].

Інклюзивна освіта є ефективною для багатьох дітей із порушеннями розвитку, але процес інтеграції таких учнів до загальноосвітнього простору часто відбувається хаотично. Ця група дітей характеризується великою різноманітністю, а робота з ними ускладнюється через недостатню поінформованість або незрозуміння проблем батьками. [5, с. 67].

Ефективність роботи закладу залежить від створення спеціального навчального середовища, командного підходу, психологічного та корекційного супроводу, а також від грамотного підбору стратегій навчання. Значна роль належить учителю, який забезпечує сприятливу атмосферу, організовує умови для навчання та представляє матеріал у доступній і цікавій формі, що сприяє активному залученню дитини до процесу. Учитель також має забезпечувати використання знань на практиці, формувати зв'язок

навчального матеріалу із життям, та застосовувати різноманітні методи оцінювання учнівських досягнень. [6, с. 42; 29, с. 103].

Підготовка закладів освіти та педагогів до роботи з різноманітними учнівськими колективами є одним із пріоритетних завдань сучасної освіти. [5, с. 69; 30, с. 91].

Необхідно систематично вдосконалювати якість освітніх послуг і підвищувати професійну майстерність учителів, які працюють із дітьми з особливими освітніми потребами. [7, с. 121; 20, с. 36]. Для ефективного впровадження інклюзивного навчання важливо забезпечити сприятливе психологічне середовище, яке включає:

- впровадження нових методик інтеграції дітей із особливими потребами у спільний освітній простір;
- налагодження співпраці та взаєморозуміння між педагогами, учнями й батьками;
- розробку та реалізацію індивідуальних планів залучення дітей із особливими потребами до навчального процесу.

За умови правильної реалізації інклюзивної моделі освіти більшість дітей із психофізичними особливостями можуть навчатися у звичайних школах. Головним завданням є забезпечення соціального, емоційного й когнітивного розвитку кожної дитини для її успішної інтеграції в суспільство.

Сучасні освітні підходи включають впровадження інноваційних технологій, таких як особистісно орієнтоване навчання, диференційований підхід у викладанні, проєктна діяльність та інші методики. Особистісно орієнтований підхід акцентує увагу на:

- навчанні як процесі, а не лише як результаті;
- активному залученні учнів до вирішення завдань;
- групових і парних формах роботи;
- створенні діалогу між учителем і учнями;
- стимулюванні самооцінки та рефлексії учнів.

Диференційоване викладання сприяє врахуванню відмінностей між учнями, зокрема їхнього рівня підготовки, стилів навчання та інтересів. Такий підхід дає змогу реалізувати індивідуалізацію навчального процесу, сприяти розвитку сильних сторін дитини та підтримувати її інтереси. [12, с. 45; 15, с. 103].

У практиці інклюзивного навчання широко використовуються різноманітні педагогічні методики, які забезпечують ефективне засвоєння матеріалу і сприяють розвитку учнів у багатогранний спосіб. Серед таких методик особливо виділяються традиційне інтенсивне навчання, кооперативне навчання та формування когнітивних стратегій, кожна з яких виконує важливу роль у навчальному процесі. [5, с. 67; 17, с. 28]. Традиційне інтенсивне навчання базується на засвоєнні базових умінь і понять через чітко структуровані етапи, які передбачають систематичність, часте повторення матеріалу та контроль його розуміння. Такий підхід є основою для створення міцного фундаменту знань і розвитку навчальних стратегій, забезпечуючи поступовий і стабільний прогрес учнів. [10, с. 38; 19, с. 30]. Водночас він чудово доповнюється іншими методиками, зокрема кооперативним навчанням, яке спрямоване на залучення учнів до спільної діяльності, обміну ідеями та взаємодії, що сприяє не лише засвоєнню навчального матеріалу, а й формуванню соціальних навичок. [12, с. 55; 23, с. 74]. Таке поєднання методик дозволяє враховувати індивідуальні потреби учнів, створюючи комфортне освітнє середовище, яке сприяє всебічному розвитку і забезпечує рівні можливості для всіх. [15, с. 110; 22, с. 266].

Сучасна школа має забезпечити умови для розвитку кожної дитини як унікальної особистості, стимулювати її творчий потенціал і самостійну пізнавальну активність, перетворюючи навчання на цікавий і продуктивний процес. [7, с. 112; 20, с. 40].

У сучасних дослідженнях у галузі освіти дедалі частіше наголошується, що кооперативне навчання є ефективним засобом для досягнення успіхів у

навчанні та вихованні дітей. [12, с. 60; 18, с. 330]. Сьогодні учні мають оволодіти вміннями формулювати, аналізувати та обґрунтовувати власні ідеї, і цьому значно сприяє групова робота. Спілкування на рівні «учень – учень» допомагає розвивати навички розв'язання проблем і стимулює розвиток вищих форм мислення. [12, с. 62]. Крім того, групова діяльність надає кожній дитині можливість брати активну участь у виконанні навчальних завдань. Кожен раз, коли учня спонукають до дії, як-от узагальнення, аналіз, оцінка чи порівняння інформації, створюються умови для активного навчання, яке допомагає здобути цінні навички, що залишаються на все життя. [10, с. 55; 27, с. 123].

Більшість учителів використовують різні комбінації методів навчання, адаптуючи їх до свого стилю викладання та складу учнівського колективу.

Для успішного впровадження кооперативного навчання учні повинні вміти ефективно взаємодіяти в групах і розвивати соціальні навички, що є основою для формування вищих когнітивних функцій. Опановуючи прийоми групової роботи та когнітивні стратегії, учні поступово роблять свій навчальний процес більш продуктивним і цілеспрямованим.

Участь у колективній діяльності дозволяє дітям досліджувати різні аспекти питань, обговорювати проблеми, висловлювати конструктивну критику, допускати й аналізувати помилки, чути думку інших, інтегрувати нові знання з наявними й узагальнювати власні ідеї.

Кооперативне навчання забезпечує сприятливі умови для інтеграції учнів з особливими освітніми потребами.

Освіта в умовах інклюзії – це сучасний підхід до навчання, який передбачає залучення всіх учнів до навчального процесу, незалежно від їхніх фізичних, інтелектуальних чи соціальних особливостей. Вона спрямована на створення комфортного освітнього середовища, яке враховує потреби кожної дитини, забезпечуючи рівні можливості для здобуття якісної освіти. [5, с. 45; 7, с. 110].

Цей підхід активно сприяє створенню позитивної та дружньої атмосфери у шкільному колективі, допомагаючи учням розвивати почуття відповідальності за своїх однокласників. Як ефективний метод інтеграції, кооперативне навчання приносить користь усім дітям, незалежно від їхніх освітніх потреб, адже його гнучкість дозволяє адаптувати форми та методи до різноманітних навчальних ситуацій. Завдяки цьому учні отримують можливість розвивати як академічні навички, так і соціальні компетенції. [12, с. 50; 20, с. 33].

Спонтанно організовані групи заохочують учнів до активної участі у роботі з навчальним матеріалом, виконанні завдань і залученні до обговорень, що стимулює як індивідуальний, так і груповий розвиток. Ця методика особливо корисна для дітей, які мають труднощі з висловлюванням своїх думок або активним слуханням. Робота в малих групах чи парах створює сприятливі умови для того, щоб слабші учні могли перейняти приклади якісної комунікації, поведінки та навчальних стратегій від сильніших однокласників. Серед найефективніших форм кооперативного навчання можна виділити такі методи, як «кутки», «вертушка», «вісім квадратів», «карусель», «обміркуйте – об'єднайтеся в пари – поділіться думками» та «три до одного». Кожен із цих підходів сприяє не лише активному засвоєнню знань, а й розвитку творчого мислення, колективної відповідальності та взаємоповаги. [22, с. 265; 15, с. 102].

Відмінності у швидкості навчання учнів пояснюються індивідуальними особливостями сприйняття процесу навчання. Для школярів важливо розвивати навички саморегуляції й організації власної навчальної діяльності. Когнітивний підхід у навчанні сприяє виробленню стратегій пізнання, які допомагають опрацьовувати, запам'ятовувати та відтворювати інформацію. [12, с. 53; 15, с. 104].

Учителям інклюзивних класів слід використовувати різноманітні стратегії для підтримки когнітивних процесів.

Для роботи зі складними завданнями пропонується така послідовність дій:

- стимулювання мислення запитаннями.
- пояснення й практичне відпрацювання мисленнєвих навичок.
- використання графічних організаторів, які структурують інформацію.

Навчання формулювати запитання вищого рівня.

Стратегії мислення спрямовані на формування у учнів уміння використовувати їх у різноманітних життєвих і навчальних ситуаціях.

Кооперативне навчання базується на взаємодії учнів, спільному опрацюванні матеріалів та обміні думками. Ефективним є використання графічних організаторів, таких як схеми-павутинки, ланцюжки послідовності, діаграми Венна, сюжетні карти тощо. Вони допомагають візуалізувати інформацію та структурувати знання.

Навчання дітей з особливими освітніми потребами потребує особливої уваги до впровадження стратегій, що поліпшують запам'ятовування інформації, формують навички планування й аналізу. Мнемонічні прийоми підвищують успішність учнів і сприяють створенню позитивної атмосфери.

Особливого значення набуває методика «Створення ситуації успіху», що ґрунтується на особистісно орієнтованому підході. Її мета — створити умови для досягнення результатів, які викликають у дитини відчуття задоволення. Педагоги використовують різні прийоми, як-от «Емоційний сплеск», «Даю шанс», «Радість пізнання». [7, с. 114].

Якісне оцінювання

В інклюзивному навчанні важливим є якісне оцінювання. Портфоліо дозволяє багатовимірно оцінити досягнення учня, визначити його сильні та слабкі сторони. Ця форма оцінювання сприяє формуванню самостійності, самоаналізу та самооцінки в учнів.

Умови успішної інклюзії

Успішна інклюзія залежить від командного підходу, індивідуалізації навчання, співпраці з батьками та створення комфортного середовища для учнів. Ефективність забезпечують диференційоване викладання, врахування стартових рівнів знань і науково обґрунтовані методи роботи.

Інклюзивна освіта вимагає комплексного і системного підходу, який забезпечує кожному учню можливість відчувати себе важливою і невід'ємною частиною навчального процесу. Це передбачає не лише фізичну доступність навчальних закладів, але й створення психологічно комфортного та соціально підтримуючого середовища, де кожен учень має рівні шанси на реалізацію свого потенціалу. Використання сучасних технологій, інноваційних методик і адаптованих навчальних матеріалів дозволяє вчителям ефективно працювати з дітьми різних освітніх потреб, враховуючи їхні індивідуальні особливості, інтереси та можливості. Інклюзивне середовище сприяє формуванню толерантності, співчуття та взаємоповаги серед учнів, а також підвищує якість освіти, адже забезпечує багатогранний підхід до викладання, що орієнтований на успіх кожної дитини. [15, с. 107; 27, с. 122].

1.3. Умови формування психологічної готовності майбутніх учителів до роботи з дітьми із особливими освітніми потребами в рамках інклюзії

Ефективність професійної підготовки та подальшої практичної діяльності значною мірою залежить від змісту, структури та організації навчального матеріалу. Інформація, яка не відповідає інтересам і потребам студентів, не стимулює їхню пізнавальну активність. Тому підбір навчального матеріалу має бути спрямований на заохочення навчальної діяльності через акцент на професійних цілях і цінностях. Важливо враховувати попередні знання студентів, отримані у межах загальнонаукової та психолого-педагогічної підготовки, шкільний досвід, а також їхні індивідуальні потреби

й мотиви, такі як допитливість, прагнення до нового чи прагнення вирішити суперечності у власних уявленнях. [56, с. 265; 35, с. 110].

Суперечливий зміст навчального матеріалу, зокрема педагогічні парадокси, взаємовиключні дані або різні погляди на виховні явища, виступає потужним стимулом пізнавальної активності майбутніх педагогів. Це пов'язано з прагненням людини подолати суперечності, оскільки інстинктивне бажання гармонії й упорядкованості спонукає до активного розв'язання таких питань.

Сучасні соціокультурні трансформації та особливості роботи з дітьми, які мають спеціальні освітні потреби, висувають нові вимоги до формування професійної й особистісної компетентності педагога. [46, с. 72–79]. Зокрема, сучасний викладач початкової школи повинен не лише глибоко знати теоретичні основи викладання, а й володіти практичними методиками роботи з різними категоріями учнів, зокрема тими, хто має особливі освітні потреби. [48, с. 44–49]. Відповідно до стандартів вищої освіти за спеціальністю «Початкове навчання», педагог має бути здатним ефективно викладати всі предмети початкового циклу, демонструючи високий рівень професіоналізму в організації навчального процесу. Важливими аспектами його роботи є розвиток здібностей дітей, формування культури мовлення, стимулювання різних форм мислення, а також інтеграція школярів у соціально значущу діяльність. Крім того, викладач має забезпечувати індивідуальний підхід до кожної дитини, створюючи умови для її успіху, гармонійного розвитку і повноцінної участі в колективному житті. Усе це вимагає від педагога не лише спеціальних знань і вмінь, але й високого рівня емпатії, комунікабельності, творчого підходу та здатності до постійного самовдосконалення. [54, с. 220].

Підготовка майбутніх учителів до виховної діяльності та взаємодії в умовах інклюзивного навчання, разом із доббором відповідного навчального матеріалу, є важливим етапом професійної освіти. Це також сприяє подальшій самоосвіті та самовдосконаленню, що своєю чергою впливає на вибір технологій професійної підготовки вчителів до інклюзії. Ці технології

поєднують науково обґрунтований навчальний матеріал і методи, які стимулюють пізнавальну діяльність, активізують емоційно-вольові, інтелектуально-операційні й оцінювально-рефлексивні компоненти професійної готовності педагогів до виховної діяльності.

Розробка комплексу педагогічних заходів, спрямованих на формування культури професійного спілкування та ефективної взаємодії з дітьми, які мають особливі освітні потреби, сприяє підвищенню професійної компетентності, конкурентоспроможності й соціальної активності майбутніх педагогів. Це також допомагає їм у самореалізації, зміцненні колективної єдності, розширенні кругозору та формуванні стійких професійних інтересів. Водночас важливо створити умови, що забезпечують педагогічне наповнення процесу формування культури професійного спілкування, особливо в контексті організації роботи в інклюзивному середовищі.

Особливу роль у цьому відіграє педагогічне спілкування як професійно-етичний феномен, що вимагає спеціальної підготовки майбутніх учителів. [53, с. 240]. Це включає опанування технологій взаємодії, розвиток морального досвіду й набуття педагогічної мудрості у стосунках з учнями, їхніми батьками та колегами. Педагогічне спілкування є унікальною формою взаємодії учасників освітнього процесу, спрямованою на створення умов для співпраці та зміцнення взаємозв'язків. [63, с. 230]. Чинники, які впливають на формування культури професійного спілкування в інклюзивному середовищі, детально розглянуті в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Чинники формування культури професійного спілкування в інклюзивному середовищі.

Чинники негативного впливу	Альтернативні чинники
1. Фрагментарність, розрізненість.	1. Системний підхід.
2. Невизначеність у постановці цілей	2. Діагностично обґрунтоване цілепокладання.

3. Монологічний стиль у навчанні та вихованні.	3. Діалогічний підхід у всіх аспектах спілкування.
4. Окреме домінування навчальної чи виховної мети	4. Інтеграція навчальних і виховних форм роботи.
5. Віддаленість від професійної перспективи.	5. Професійна орієнтація навчально-виховного процесу.
6. Відсутність або недостатність рефлексії.	6. Акцент на рефлексивності.
7. Недостатній емоційний фон	7. Емоційна насиченість та подієвий характер діяльності.
8. Брак мотивації до діяльності	8. Інтерес та мотивація до діяльності.
9. Використання виключно традиційних методів	9. Збалансоване поєднання традиційних і інноваційних методів.
10. Домінуюча роль викладача в організації.	10. Фасилітативна й партнерська позиція викладача.
11. Низький рівень самостійності студентів.	11. Організована самостійна робота студентів (СРС).
12. Нехтування індивідуальними особливостями студентів	12. Особистісно орієнтований підхід.
13. Ігнорування ролі середовища у навчанні.	13. Середовищний підхід із єдністю цілей, дій та результатів.
14. Відсутність можливостей для апробації знань.	14. Наявність умов для апробації комунікативних знань і навичок.

Запровадження системних педагогічних умов забезпечує:

- активне залучення студентів до спільної діяльності, орієнтованої на професійний розвиток;
- застосування інноваційних методів організації навчальної роботи;

- створення сприятливого емоційного фону;
- активну участь викладача як фасилітатора і наставника;
- індивідуалізацію навчального процесу;
- апробацію набутих знань у реальних ситуаціях.

Мотивація є ще одним важливим аспектом підготовки майбутніх учителів до інклюзивного навчання. Вона включає мотиви досягнення, самоствердження, саморозвитку, ідентифікації та соціальних контактів. Когнітивна й психологічна готовність педагогів сприяє розвитку педагогічного мислення, що дозволяє гнучко використовувати професійні знання в умовах педагогічної діяльності. [49, с. 51–57].

У підготовці майбутніх учителів до інклюзії необхідно забезпечити формування особистісної регуляції, яка дозволяє педагогу транслювати індивідуальність у навчальному процесі. Це включає формування професійної «Я-концепції» як сукупності смислових настанов, орієнтованих на самореалізацію. [53, с. 240].

Учитель початкової школи має допомогти кожній дитині адаптуватися до нового етапу життя, розвинути пізнавальні здібності, навчитися взаємодіяти з іншими, розвинути впевненість у власних можливостях. Це важливо для закладання фундаменту подальшого успішного розвитку особистості. [58, с. 34–40].

Висновки до першого розділу.

Професійна підготовка вчителів початкових класів спрямована на розвиток готовності до роботи в умовах інклюзивного навчання через активну пізнавальну діяльність, впровадження гуманістичних цінностей і використання методів, що сприяють індивідуальному розвитку кожної дитини. Цей процес базується на комплексному підході, який охоплює когнітивний, мотиваційний, операційний, рефлексивний компоненти, а також формування ціннісних орієнтацій і професійної відповідальності педагога. Готовність до професійної діяльності розглядається як інтегральна якість особистості, що поєднує в собі взаємопов'язані складові, необхідні для ефективного виконання освітніх завдань, яка включає кілька взаємопов'язаних складових:

- **Мотиваційну:** позитивне ставлення до професії, інтерес і професійні мотиви.
- **Орієнтаційну:** знання специфіки роботи, вимог до професії.
- **Операційну:** володіння необхідними знаннями, навичками та професійними методами.
- **Вольову:** здатність до самоконтролю і керування діями.
- **Оцінювальну:** адекватну самооцінку підготовленості й відповідності професійним стандартам.

Єдність і чітке вираження цих компонентів свідчать про високий рівень готовності педагога.

Ефективна інклюзія в загальноосвітніх школах залежить від:

- командного підходу;
- задоволення індивідуальних освітніх потреб учнів;
- співпраці з батьками;
- створення сприятливої атмосфери в класі.

Освіта дітей з особливими потребами в інклюзивному середовищі здійснюється завдяки:

- диференційованому підходу до викладання;
- урахуванню стартових рівнів знань учнів;
- застосуванню спеціальних методів оцінювання;
- використанню науково обґрунтованих методик роботи.

Ключовим елементом підготовки вчителів до роботи в умовах інклюзії є активна пізнавальна діяльність студентів. Професійне навчання, засноване на методах, які стимулюють активність у навчальному процесі та сприяють особистісному розвитку, допомагає формувати необхідні професійні якості й забезпечує готовність до викликів інклюзивного освітнього середовища.

РОЗДІЛ 2

ТРЕНІНГОВА ПРОГРАМА ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ З ООП В РАМКАХ ІНКЛЮЗІЇ.

2.1. Соціально-психологічний тренінг як метод формування психологічної готовності до здійснення педагогічної діяльності.

Соціально-психологічний тренінг є ефективним інструментом для розвитку професійної компетентності майбутніх вчителів. За допомогою тренінгу можна досягти таких цілей:

- розвиток професійних знань та вмінь;
- формування емоційного інтелекту;
- навчання ефективним комунікативним навичкам;
- розвиток навичок вирішення конфліктів;
- формування лідерських якостей.

На тренінгах використовуються різноманітні активні методи: рольові ігри, групові дискусії, кейси, вправи на розвиток емпатії, техніки зворотного зв'язку. Важливу роль відіграє практичний психолог, який розробляє індивідуальні програми тренінгів та забезпечує супровід учасників. [21, с. 152].

Ефективність тренінгів оцінюється за допомогою опитувань, спостереження та аналізу результатів діяльності учасників. [26, с. 74–76].

Молоді викладачі на початкових етапах своєї кар'єри усвідомлюють основні цілі професійної діяльності, застосовують на практиці знання та навички, здобуті у вищому навчальному закладі, і адаптуються до умов роботи в конкретному навчальному закладі. [23, с. 73–79]. На перших етапах професійного становлення основним фактором є протиріччя між уявленнями

та реальними умовами професійної діяльності. [22, с. 264–269]. Основною психологічною тенденцією на цьому етапі є прагнення самоствердитися в нових стосунках, ідентифікувати себе з професійною спільнотою та її цінностями. [27, с. 356].

У процесі підготовки майбутніх педагогів важливо забезпечити підтримку з боку всіх учасників освітнього процесу, зокрема практичного психолога навчального закладу, який відіграє ключову роль. Одним із дієвих інструментів підготовки є тренінг, що сприяє ефективному професійному становленню. Психологічний тренінг виступає сучасним і популярним методом активного соціально-психологічного навчання, який активно набуває розвитку. [25, с. 74–76].

У літературі, присвяченій тренінгам, виділяють різноманітні їх види, що відображають багатогранність підходів до навчання та розвитку особистості. [20, с. 170]. Зокрема, терміни «психологічний тренінг» і «соціально-психологічний тренінг» мають складні визначення, які підкреслюють їх специфіку та багатогранність застосування. У загальному розумінні соціально-психологічний тренінг (СПТ) представляє собою активний процес навчання, заснований на груповій взаємодії. [23, с. 73–79]. Це методика психологічного впливу, яка ґрунтується на активних методах роботи в групі. [24, с. 45–52].

СПТ є інтерактивною формою роботи, яка активно впроваджується практичними психологами в освітніх закладах. Його ефективність зумовлена можливістю допомогти учасникам глибше усвідомити свій внутрішній світ, змінити ставлення до себе та інших, подолати стереотипне мислення й опанувати нові, більш ефективні моделі поведінки. [23, с. 73–79].

Під час соціально-психологічного тренінгу учасники беруть участь у розігруванні життєвих ситуацій, що дає змогу імітувати реальні події та аналізувати різні способи реагування на них. Такий підхід сприяє розвитку навичок вирішення конфліктів, прийняття рішень та ефективного спілкування.

СПТ стає не лише потужним інструментом саморозвитку, але й засобом формування командного духу та зміцнення міжособистісних зв'язків. [26, с. 74–76].

Сучасна підготовка фахівця повинна бути спрямована на розвиток професійної самосвідомості та психологічної готовності до діяльності. Для успішного професійного становлення педагогів необхідно створити відповідні умови, що включають функціональну та екзистенційну відповідність професії та особистості, наявність професійно важливих якостей, сформовану професійну Я-концепцію, спеціальні знання та вміння, ідентифікацію з професійною спільнотою, а також соціальний статус професії. [27, с. 356].

Під час проведення тренінгу були дотримані принципи групової роботи, зокрема активна участь усіх членів групи та партнерське спілкування. Використовувалися активні методи, такі як інтерактивні ігри, групові дискусії, аналіз групової динаміки, а також забезпечувалося комфортне та ефективне просторове середовище для занять. Основною ідеєю тренінгу стала концепція формування психологічної готовності до професійної діяльності.

2.2 Зміст та структура тренінгу формування готовності майбутніх учителів до роботи з дітьми з ООП в рамках інклюзії.

Тренінг складається з трьох занять тривалістю по три години кожне, які можна адаптувати за потреби. [24, с. 45–52]. Для комфортного навчання сесії проходять у спеціально обладнаному приміщенні, яке забезпечене всім необхідним: столами, стільцями, фліп-чартом, фломастерами, олівцями, маркерами, стікерами. [25, с. 74] Також передбачені 15-хвилинні перерви на каву-брейк. [26, с. 74–76].

Структура занять включає кілька етапів: вступ, ознайомлення з правилами, знайомство учасників, визначення очікувань, основну частину (яка охоплює аналіз проблеми, пошук рішень, надання необхідної інформації та

розвиток практичних навичок), динамічні вправи, оцінку результатів і аналіз виконаної роботи, а також завершення та прощання. [27, с. 356].

Більшість вправ тренінгу спрямовані на розвиток психологічної готовності учасників до педагогічної діяльності, водночас включають завдання, що сприяють розвитку творчих здібностей, допомагаючи молодим педагогам у їх професійно-творчому становленні. [23, с. 73–79].

Програма тренінгу розроблена на основі рекомендацій старшого викладача кафедри педагогіки та психології Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидата психологічних наук О. В. Шевчишена. [22, с. 264–269].

Заняття 1	
<p>Мета: створити сприятливу атмосферу для роботи тренінгової групи, познайомити учасників з ключовими принципами організації тренінгових занять, розробити спільні правила групової взаємодії, ознайомити з поняттям «професійна ідентичність», залучити особистий досвід учасників до активної участі, а також стимулювати обговорення й</p>	<p>Вправа «Візитівка»</p> <p>Мета: допомогти учасникам познайомитися.</p> <p>Час: 5 хвилин.</p> <p>Матеріали: олівці, фломастери.</p> <p>Процедура:</p> <p>Учасники сідають на стільці, і тренер просить кожного створити графічне зображення власної візитівки. На ній потрібно вказати своє ім'я та придумати слово, що починається на першу літеру цього імені, яке може найкраще вас охарактеризувати.</p> <hr/> <p>Правила роботи групи</p> <p>У кожній групі можуть бути свої правила, але є основні принципи, які слугують базою для ефективної роботи:</p>

усвідомлення життєвих і професійних цінностей та орієнтирів.

- підтримувати атмосферу довіри та відкритості у спілкуванні;
- обговорювати питання у контексті «тут і тепер»;
- висловлюватися від першої особи, ділитися власним досвідом і думками;
- бути щирими у висловлюваннях і взаємодії;
- дотримуватися конфіденційності всього, що обговорюється у групі;
- звертати увагу на сильні сторони кожного учасника;
- уникати оцінювання особистості та осуду;
- вибудовувати різноманітні контакти, спілкуючись з усіма членами групи;
- брати активну участь у процесі;
- з повагою ставитися до тих, хто висловлюється.

Вправа «Мій професійний герб і кредо»

Мета: актуалізувати професійний і особистий досвід.

Час: 30 хвилин.

Матеріали: шаблони у формі щита, олівці, фломастери.

Процедура:

Кожен учасник отримує шаблон щита та заповнює його поля:

1. «Я як педагог».
2. «Мої учні».
3. «Я очима своїх учнів».
4. «Моя професійна мрія».

На стрічці щита потрібно написати власний професійний девіз або кредо — це може бути як відома цитата, так і придумана самостійно.

Вправа «Життєвий і професійний кодекс педагога»

Мета: усвідомлення й вербалізація життєвих і професійних цінностей.

Час: 30 хвилин.

Матеріали: картки з приголосними й голосними літерами алфавіту.

Процедура:

Учасники отримують картки з літерами.

Завдання — скласти кілька життєвих чи професійних принципів, що починаються на ці літери. Після завершення всі правила зачитуються в алфавітному порядку, створюючи загальний кодекс групи.

Вправа на зняття напруження «12 точок»

Мета: зменшити напруження під час роботи.

Час: 5 хвилин.

Процедура:

Послідовно виконується комплекс вправ:

1. Повільні кругові рухи очима — по два рази в кожную сторону.
2. Фокусування погляду спочатку на далекому предметі, потім на близькому.
3. Напруження та розслаблення м'язів навколо очей.
4. Широке позіхання.
5. Розслаблення шиї, похитуючи й обертаючи головою.
6. Піднімання й опускання плечей.
7. Обертання зап'ястями.
8. Стискання та розслаблення кулаків.
9. Глибоке дихання з прогинанням спини.
10. Напруження й розслаблення м'язів сідниць, ікроножних м'язів і ступнів.

Ці дії допомагають швидко зняти напруження у 12 основних точках тіла.

Вправа «Зіркова година»

Мета: формування позитивного емоційного настрою щодо професійної діяльності.

Матеріали: приладдя для письма.

Процедура:

Учасники на протязі 7-10 хвилин визначають 3-5 радощів, характерних для професії педагога.

Після цього вони діляться своїми думками з групою, додаючи елементи пантоміми, щоб інші могли відгадати. Обговорення сприяє уточненню й доповненню думок.

	<p>Вправа «Завершення речення»</p> <p>Мета: забезпечення зворотного зв'язку щодо опрацьованого матеріалу.</p> <p>Час: 15-20 хвилин.</p> <p>Матеріали: приладдя для письма.</p> <p>Процедура:</p> <p>Тренер записує на дошці або фліпчарті кілька незакінчених речень:</p> <ul style="list-style-type: none"> • «Я зрозумів, що...» • «Для мене стало несподіванкою, що...» • «Мене потішило те, що...» • «На мою думку, було б краще, якби...» <p>Люди записують свої думки та, за необхідності, діляться ними з групою.</p>
Заняття 2	
<p>Мета: формувати та підтримувати активний стиль комунікації, сприяти розвитку навичок самоаналізу, удосконалювати комунікативні здібності, а також поглиблювати розуміння себе в контексті професійної та особистісної взаємодії.</p>	<p>Вправа «Долоні»</p> <p>Мета: визначити емоційний стан учасників та їхню готовність до активної участі.</p> <p>Час: 5 хвилин.</p> <p>Матеріали: не потрібні.</p> <p>Процедура:</p> <p>Учасники, сидячи на своїх місцях, кладуть долоні на стіл, обираючи один із трьох варіантів:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Долоні догори — позитивний настрій, готовність до роботи.

2. Долоні донизу — поганий настрій, низька активність.

3. Одна долоня догори, інша — донизу: змішані емоції, середній рівень готовності.

Вправа «Людина на своєму місці»

Мета: аналіз переваг і недоліків студентського життя та професійної діяльності.

Час: 30 хвилин.

Матеріали: папір формату А4, олівці, фломастери.

Процедура:

Учасники діляться на дві групи:

- «Студенти» малюють зображення на тему «Найкращий час студентства».
- «Професіонали» створюють картину «Прекрасна пора професійної зрілості».

Кожна команда на обратній стороні листа записує 6 основних переваг свого періоду життя, підкреслюючи найважливішу. Після обміну листами друга команда додає на звороті 6 недоліків відповідного періоду, також виділяючи головний. Наприкінці обговорюють плюси й мінуси кожної ролі.

Ведучий може запитати:

- У якому віці переваги студентства втрачають актуальність?

- Які професійно важливі якості вже сформовані у вас? Обговорюється, які аспекти кожного періоду є найбільш привабливими.

Вправа «Трактування»

Мета: навчитися бачити події з різних точок зору, розвинути емпатію.

Час: 15 хвилин.

Матеріали: картки із зазначенням ролей.

Процедура:

Групам із 4-5 осіб пропонують обговорити незавершену ситуацію. Наприклад:

«Підліток, бажаючи вразити однолітків, приніс у клас папугу, що вміє говорити. Під час уроку птах вирвався з рук і...»

Учасники аналізують ситуацію з точки зору:

- Головного героїв (учень, папуга, вчитель).
- Стороннього спостерігача (перехожий, директор школи).
- Журналіста.
- Представника ГРІНПІС.

Після обговорення ведучий запитує:

- Які трактування були найоригінальнішими?
- Як здатність подивитися на ситуацію з іншого боку допомагає у житті?
- На що більше зверталася увага: особистість героя чи вплив обставин?

Вправа «Дерево мого "Я"»

Мета: усвідомити себе в професійній і особистій сферах, виявити труднощі.

Час: 15-20 хвилин.

Процедура:

Кожен учасник малює «дерево свого "Я"»:

- Коріння символізує життєві та професійні основи.
- Стовбур і гілки — сильні сторони, які сприяють розвитку.
- Дупла й омела — труднощі та перешкоди.
- Плоди — досягнення та результати.

Після індивідуальної роботи учасники об'єднуються для створення двох узагальнених образів:

1. «Я як професіонал».
2. «Перешкоди в моєму професійному розвитку».

Вправа «Порахуємо»

Мета: підтримати концентрацію та активність.

Час: 5 хвилин.

Процедура:

Учасники, сидячи по колу, по черзі рахують: 1, 2, 3... Якщо число містить цифру «4», замість нього потрібно плеснути в долоні. У другому раунді додається правило: на цифру «9» слід схопитися за ніс.

Вправа «16 асоціацій»

Мета: проаналізувати асоціативні уявлення про роботу й перешкоди до професійного задоволення.

Час: 60 хвилин.

Матеріали: папір А4, олівці, фломастери.

Процедура:

Лист ділиться на 5 колонок. У першій записують 16 асоціацій на тему «Моя робота». У кожній наступній колонці об'єднують слова попарно, поки не залишиться одна асоціація. Її зображають у вигляді малюнка.

Після цього аналізують образи роботи й перешкод.

Вправа «Професійне "Я"»

Мета: підвищення самооцінки, формування позитивного уявлення про себе.

Час: 10-15 хвилин.

Процедура:

Учасники малюють сонце, де в центрі пишуть своє ім'я або малюють себе як педагога. На кожному промені зазначають свої професійні сильні сторони. Лист рекомендується зберігати й додавати нові «промені» зі зростанням професійних якостей.

	<p>Вправа «Долоні» (підсумкова)</p> <p>Мета: оцінити зміни в емоційному стані учасників після заняття.</p> <p>Процедура:</p> <p>Учасники кладуть долоні на стіл, обираючи положення, яке відображає їхній настрій.</p> <p>Тренер запитує:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Що сподобалося? • Чого було забагато?
Заняття 3	
<p>Мета: Розширити знання учасників щодо способів і мотивів професійного становлення, ролі інших людей у цьому процесі, а також визначити значення професії в житті. Сприяти розвитку пізнавальної активності та формуванню розуміння власного «Я».</p>	<p>Вправа «Побажання»</p> <p>Мета:</p> <p>Зміцнення емоційних зв'язків між учасниками та створення позитивного настрою для активної роботи.</p> <p>Час: 5 хвилин.</p> <p>Матеріали: м'яч або м'яка іграшка.</p> <p>Хід вправи:</p> <p>Учасники кидають один одному м'яч, висловлюючи побажання на час заняття, наприклад: «успіху», «натхнення», «радості». Побажання мають бути короткими (1-2 слова). Важливо, щоб кожен отримав м'яч і позитивні слова. Ведучий слідкує за рівномірним розподілом уваги серед усіх учасників.</p> <hr/>

	<p>Вправа «Інтерв'ю»</p> <p>Мета:</p> <p>Познайомити учасників із досвідом професійного становлення їхніх колег.</p> <p>Час: 15-20 хвилин.</p> <p>Матеріали: не потрібні.</p> <p>Хід вправи:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Учасники об'єднуються в пари. • Один із них бере інтерв'ю у свого партнера протягом 1 хвилини, ставлячи запитання про його професійний шлях і значення професії в житті. • По сигналу ведучого ролі змінюються. • Після завершення інтерв'ю один із учасників пари розповідає про партнера від його імені, стоячи позаду нього. Потім учасники міняються місцями. <p>Вправа завершується загальним обговоренням, під час якого учасники діляться своїми враженнями та висновками.</p> <hr/> <p>Вправа «Мій сьогоднішній вибір»</p> <p>Мета:</p> <p>Оцінка педагогічної позиції учасників тренінгу.</p>
--	--

Час: 15-20 хвилин.

Обладнання: маркер, аркуш формату А2 (або дошка).

Хід вправи:

- На дошці чи фліпчарті тренер малює точку з написом «Я» та проводить від неї стільки ліній, скільки учасників у групі.
- Кожен з них підходить до дошки та записує наприкінці однієї з ліній ім'я того члена групи, якого обрав би як свого викладача. Перед вправою тренер пояснює, що вибір має базуватися лише на професійних якостях, а не на дружбі чи симпатії.

Пояснення вибору та самоаналіз

Після завершення вибору учасники пояснюють свої рішення.

Тренер підкреслює, що відсутність вибору або невелика кількість голосів на чиюсь користь не є показником низької оцінки групою. Це може свідчити про те, що учасник ще не мав можливості проявити свої педагогічні здібності. Таким учасникам пропонується замислитися над питанням: «Що я можу змінити чи вдосконалити, щоб мене сприймали як педагога?»

Ця вправа рекомендується для груп із довірливою атмосферою, де учасники готові відверто ділитися своїми досягненнями та викликами, не відчуваючи психологічного дискомфорту.

Вправа «Мотиваційна складова в професійній діяльності»

Мета: осмислення змін у професійних цілях на різних етапах кар'єри.

Час: 30 хвилин.

Матеріали: аркуші формату А4, фломастери або олівці.

Процедура:

Варіант 1:

Аркуш поділяється на три частини. Учасники відповідають на запитання:

- «Для чого я працював?» — на початку кар'єри.
- «Для чого я працюю?» — зараз.
- «Для чого я працюватиму?» — через 5 років.

Варіант 2:

Учасники малюють три зображення:

1. Початок кар'єри.
2. Сьогодні.

	<p>3. Майбутнє через 5 років.</p> <p>Після завершення обговорюються записи чи малюнки, аналізуються зміни в кольорах, настрої чи ідеях.</p> <hr/> <p>Вправа «Оплески»</p> <p>Мета: створення позитивної атмосфери та розслаблення.</p> <p>Час: 5 хвилин.</p> <p>Процедура:</p> <p>Учасники сідають у коло. Тренер пропонує людям із певними якостями чи вміннями підвестися, а решта аплодують. Наприклад:</p> <ul style="list-style-type: none"> • «Встаньте ті, хто любить малювати!» — оплески. • «Встаньте ті, хто вміє кататися на лижах!» — оплески. <hr/> <p>Метод активного навчання «Алфавіт»</p> <p>Мета: розвиток мислення, творчості та усвідомлення професійних понять.</p> <p>Час: 30 хвилин.</p> <p>Матеріали:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Лист ватману з алфавітом, написаним вертикально.
--	---

- Маркери різних кольорів.

Процедура:

1. Смыслотворчість:

Учасники наводять слова на кожну букву алфавіту, які розкривають тему (наприклад, «професійна ідентичність»).

Кожен учасник промовляє свої поняття вголос, записуючи їх на ватмані.

2. Інтеграція:

Учасники вибирають три найважливіші слова, які, на їхню думку, найкраще відображають суть поняття. Тренер фіксує ці слова маркером на ватмані.

3. Рефлексія:

Учасники аналізують, як змінилися їхні знання, які нові ідеї з'явилися та оцінюють користь методу для себе.

Вправа «Валіза, кошик, м'ясорубка»

Мета: забезпечення зворотного зв'язку.

Час: 5 хвилин.

Матеріали: три аркуші: із зображеннями валізи, кошика для сміття та м'ясорубки; жовті, сині та сірі листочки.

Процедура:

	<ol style="list-style-type: none"> 1. Валіза (жовті листочки): учасники записують або малюють те, що вони хочуть забрати з собою та використовувати в роботі. 2. Кошик (сині листочки): фіксують непотрібне чи нецікаве, що можна відкинути. 3. М'ясорубка (сірі листочки): позначають ідеї, які потребують доопрацювання чи доосмислення. <p>Наприкінці ведучий разом із групою обговорює наповнення кожного символічного «контейнера».</p> <p>Листочки пишуться анонімно і приклеюються учасниками самостійно.</p>
--	---

РОЗДІЛ 3

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В РАМКАХ ІНКЛЮЗІЇ

3.1. Організація емпіричного дослідження.

На основі теоретичного аналізу наукової літератури визначено структурні компоненти психологічної готовності педагога до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами (ООП) в умовах інклюзії, а також окреслено умови для її формування. [20, с. 170; 21, с. 152].

З метою емпіричного вивчення особливостей формування психологічної готовності майбутніх учителів було проведено формувальний експеримент, що складався з трьох етапів:

1. Констатувальний етап.

На цьому етапі визначався рівень сформованості компонентів психологічної готовності до роботи з дітьми з ООП у майбутніх учителів. Для цього були використані психодіагностичні методики:

- Для мотиваційної складової:
  - Методика Т.І. Ільїної «Дослідження мотивації навчання у ВУЗі». [22, с. 264–269].
  - Методика Ю.М. Орлова «Дослідження потреби у досягненні». [23, с. 73–79].
- Для операційної складової:
  - Методика «Оцінювання комунікативних та організаторських здібностей (КОС-2)». [24, с. 45–52].
  - Методика діагностики рівня емпатійних здібностей (за І. Юсуповим). [26, с.74-76].

- Методика визначення комунікативної толерантності (за В. Бойком). [27, с. 356].

2. Формувальний етап.

На цьому етапі проведено тренінг для майбутніх учителів, спрямований на формування мотиваційної готовності та розвиток комунікативних навичок. [28, с. 245]. Програма тренінгу складалася з 6-8 занять, які включали:

- розвиток внутрішньої мотивації до професійної діяльності;
- усвідомлення важливості та соціальної значущості професії;
- визначення особистих мотивів та цілей;
- формування емпатії та вміння розуміти потреби учнів;
- розвиток емоційного інтелекту та стійкості до стресу.

3. Оціночний етап.

На завершальному етапі повторно визначено рівень сформованості мотиваційної та операційної складових психологічної готовності. Отримані дані порівнювалися з результатами першого етапу для оцінки ефективності тренінгу. Статистична достовірність змін перевірялася за допомогою t-критерію.

Метод тренінгу було обрано як основний інструмент для формування психологічної готовності майбутніх учителів до роботи з дітьми з ООП.

Вибірку дослідження склали 60 студентів педагогічного коледжу, жінки та чоловіки.

Визначення сформованості компонентів психологічної готовності майбутніх вчителів до роботи з дітьми з ООП.

Методика «Дослідження мотивації навчання у ВУЗі», створена Т. І. Льбіною, є інструментом для вивчення мотиваційної сфери студентів. Вона застосовується з метою аналізу мотивів, які впливають на їх навчальну діяльність, і допомагає визначити, які саме чинники є домінуючими у процесі здобуття освіти.

Цей підхід дозволяє глибше зрозуміти, що саме спонукає студентів до активності в навчанні – наприклад, прагнення до знань, бажання отримати диплом, соціальне визнання або професійні перспективи. Аналіз отриманих даних допомагає викладачам, кураторам і адміністрації закладів освіти краще адаптувати методи викладання та створювати більш сприятливі умови для розвитку академічної мотивації студентів.

Методика також сприяє виявленню можливих проблем у мотиваційній сфері студентів, таких як знижений інтерес до навчання чи орієнтація на зовнішні, а не внутрішні стимули. Це відкриває перспективи для проведення корекційної роботи, спрямованої на посилення внутрішньої мотивації, що є ключовою для досягнення довготривалого успіху в навчанні та майбутній професійній діяльності.

Методика спрямована на виявлення рівня мотивації студентів до навчання, визначення провідних мотивів та оцінку їхнього впливу на навчальну діяльність. Це допомагає зрозуміти, наскільки студенти зацікавлені у навчальному процесі, чи мають вони внутрішню мотивацію, а також як зовнішні фактори впливають на їхню навчальну поведінку.

Методика включає:

Опитувальник, який складається з певної кількості тверджень, що стосуються різних аспектів навчання у ВУЗі.

Шкали оцінки, які відповідають трьом основним групам мотивів:

Професійна мотивація (інтерес до майбутньої професії та бажання стати фахівцем).

Освітня мотивація (прагнення до знань, саморозвиток, пізнавальний інтерес).

Соціальна мотивація (бажання отримати диплом, високий статус, соціальне схвалення).

Процедура дослідження

Студентам пропонують відповісти на запитання або оцінити твердження за шкалою (наприклад, від «зовсім не важливо» до «дуже важливо»). Отримані відповіді аналізуються, і визначається домінуюча мотивація.

Методика дозволяє:

Виявити рівень внутрішньої та зовнішньої мотивації студентів.

Визначити, які мотиви домінують (професійні, освітні чи соціальні).

Розробити рекомендації для вдосконалення навчального процесу, підвищення мотивації студентів і забезпечення ефективності їхньої навчальної діяльності.

Практичне застосування:

Результати дослідження можуть використовувати викладачі, адміністрація ВУЗів, психологи та інші фахівці для:

Коригування навчальних програм.

Підтримки студентів із низьким рівнем мотивації.

Розробки програм для стимулювання інтересу до навчання.

Ця методика є цінним інструментом для аналізу й покращення навчальної діяльності студентів.

Методика «Дослідження потреби у досягненні».

Методика вимірювання потреби в досягненні («мотиву досягнення») розроблена Ю.М. Орловим . Мотив досягнення визначається як прагнення підвищувати свої здібності і уміння на більш високому рівні в тих видах діяльності, по відношенню до яких прагнення вважаються обов'язковими. Ступінь вираження потреби в досягненні успіху в будь-якому виді діяльності (тобто ступінь зарядженості на успіх) є потребою, яка перетворюється на якість, установку.

Методика являє собою тест-опитувальник, який містить 23 твердження, з якими випробуваний погоджується чи ні. Інструкція. Пропонується ряд положень. Якщо ви з положенням згодні, то поряд з його номером на опитувальному аркуші напишіть «так», якщо не згодні - «ні».

Методика «Оцінювання комунікативних та організаторських здібностей (КОС-2)».

Ця методика була розроблена українським психологом О. М. Лук'яною. Її мета – оцінити рівень розвитку комунікативних і організаторських якостей особистості, які є важливими для ефективної взаємодії в соціальному середовищі та успішної діяльності в колективі.

Методика спрямована на:

- Виявлення рівня комунікативних здібностей (здатність до ефективного спілкування, встановлення контактів, обміну інформацією).
- Оцінку організаторських здібностей (здатність до планування, координації та управління діяльністю інших людей).

Методика включає:

- Анкету або набір тверджень, що стосуються різних аспектів поведінки в соціальних і професійних ситуаціях.
- Питання, які оцінюють ставлення особистості до спілкування, здатність встановлювати контакти, готовність брати на себе ініціативу в організації діяльності.
- Шкали оцінювання, за допомогою яких розраховуються кількісні показники рівня розвитку комунікативних та організаторських якостей.

Як проходить дослідження:

- Респондент відповідає на серію питань чи тверджень, оцінюючи ступінь їх відповідності власній поведінці.
- Відповіді обробляються за допомогою спеціальних ключів, що дозволяє отримати кількісні показники.

Методика дозволяє:

- Визначити сильні та слабкі сторони в комунікативній та організаторській діяльності.

- Зробити висновок про рівень готовності людини до роботи у колективі чи виконання управлінських функцій.

- Розробити індивідуальні рекомендації для вдосконалення здібностей.

Методика часто використовується:

- У професійній орієнтації та підборі кадрів.

- У педагогічній практиці для виявлення потенціалу студентів чи учнів.

- У психологічному консультуванні для розробки стратегій особистісного розвитку.

Методика є інформативним інструментом для оцінки соціальних здібностей і може бути адаптована залежно від потреб дослідника чи організації.

Методика діагностики рівня емпатійних здібностей (за І. Юсуповим).

Емпатія – це здатність розуміти почуття та переживання інших людей, співпереживати їм. Ця здатність відіграє важливу роль у міжособистісних стосунках, професійній діяльності та особистісному розвитку.

Методика І. Юсупова – це один з інструментів, який дозволяє оцінити рівень емпатії. Вона складається з 36 тверджень, на які респондент повинен відповісти за шкалою від 1 до 5 балів, де:

1 бал – «ні, ніколи»

2 бали – «іноді»

3 бали – «часто»

4 бали – «майже завжди»

5 балів – «так, завжди»

Приклади тверджень:

Я легко розумію, що відчуває інша людина, коли вона розповідає про свої проблеми.

Мене не турбують чужі проблеми.

Я часто намагаюся подивитися на ситуацію очима іншої людини.

Інтерпретація результатів

Після того, як респондент відповів на всі запитання, підраховується загальна сума балів. Чим вищий бал, тим вищий рівень емпатії.

Важливо зазначити:

Суб'єктивність: Результати тестування можуть бути суб'єктивними, оскільки вони залежать від щирості відповідей респондента.

Комплексний підхід: Для більш точної оцінки рівня емпатії рекомендується використовувати кілька методик і додаткові інструменти.

Динамічність: Рівень емпатії може змінюватися з часом і під впливом різних факторів.

Висновок.

Методика І. Юсупова є простим і доступним інструментом для оцінки рівня емпатії.

Методика визначення комунікативної толерантності (за В. Бойком).

Комунікативна толерантність – це здатність людини приймати і розуміти інших людей, навіть якщо їхні погляди, думки чи поведінка відрізняються від власних. Це важлива складова ефективної комунікації та міжособистісних взаємин.

Рівень комунікативної толерантності визначається за для визначення:

- **Самопізнання:** Розуміння своєї толерантності допомагає краще пізнати себе та свої сильні сторони в спілкуванні.
- **Розвиток:** Діагностика є першим кроком до розвитку толерантності та покращення комунікативних навичок.
- **Професійний розвиток:** Для багатьох професій, особливо пов'язаних з комунікацією (педагоги, менеджери, психологи), високий рівень комунікативної толерантності є важливим.

Методика В. Бойка дозволяє визначити загальний рівень комунікативної толерантності та рівні толерантності за окремими показниками (наприклад,

неприйняття індивідуальності іншого, використання себе як еталона, нетерпимість до особистісного дискомфорту партнера по спілкуванню).

Методика зазвичай включає в себе анкету з твердженнями, на які респондент має відповісти, обираючи один із запропонованих варіантів (наприклад, за шкалою Лікерта від "повністю згоден" до "повністю не згоден").

Приклади тверджень:

- Я легко приймаю людей з іншими поглядами на життя.
- Мені важко спілкуватися з людьми, які мають відмінні від моїх звички.
- Я вважаю, що моя думка є єдино правильною.

Інтерпретація результатів

Після заповнення анкети проводиться обробка результатів, і на основі отриманих даних визначається рівень комунікативної толерантності. Зазвичай виділяють кілька рівнів: низький, середній і високий.

Переваги методики В. Бойка:

- Простота: Методика відносно проста в застосуванні і не вимагає спеціальної підготовки.
- Доступність: Анкети за методикою В. Бойка можна знайти в багатьох джерелах, у тому числі в наукових публікаціях і психологічних тестах.
- Комплексність: Методика дозволяє оцінити не тільки загальний рівень толерантності, але й окремі її компоненти.

Обмеження методики:

- Суб'єктивність: Результати тестування можуть залежати від настрою респондента, його бажання дати правдиві відповіді та інших факторів.
- Неповна картина: Методика не дозволяє отримати повну картину комунікативної поведінки людини.

Висновок

Методика В. Бойка є корисним інструментом для оцінки рівня комунікативної толерантності. Однак, для більш точної оцінки варто використовувати кілька методик і додаткові інструменти.

3.2. Результати констатувального етапу дослідження.

На констатувальному етапі емпіричного дослідження, використовуючи опитувальники, було визначено рівень розвиненості мотиваційного та операційного компонентів психологічної готовності майбутніх педагогів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного середовища.

За результатами методики **Т.І. Ільїної** «Дослідження мотивації навчання у ВУЗі» було виявлено, що переважаючою мотивацією до навчання у вибірці дослідження є опанування професії. Детальні результати представлено в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

Мотивація навчання в ВУЗі

	Здобуток знань	Опанування професії	Отримання диплома
Середнє значення (n=60)	4,2	5,1	3,7

За результатами методики «Дослідження потреби у досягненні» було з'ясовано, що

у 30% (18 осіб) – рівень потреби у досягненні **низький та нижче середнього**. Тобто вони уникають складних завдань, схильні до пасивності в навчанні, не прагнуть досягати високих результатів.

у 40% (24 особи) – рівень потреби у досягненні **середній**. Їм властиво стабільне ставлення до успіху, вони готові досягати мети за сприятливих умов.

у 20% (12 осіб) – рівень потреби у досягненні **вище середнього**. Для них характерно прагнення до покращення своїх результатів і подолання труднощів.

10% (6 осіб) – рівень потреби у досягненні **високий**. Ці досліджувані демонструють високу ініціативність, наполегливість, готовність працювати над складними задачами.

Отримані результати також представлені на рис 3.1.

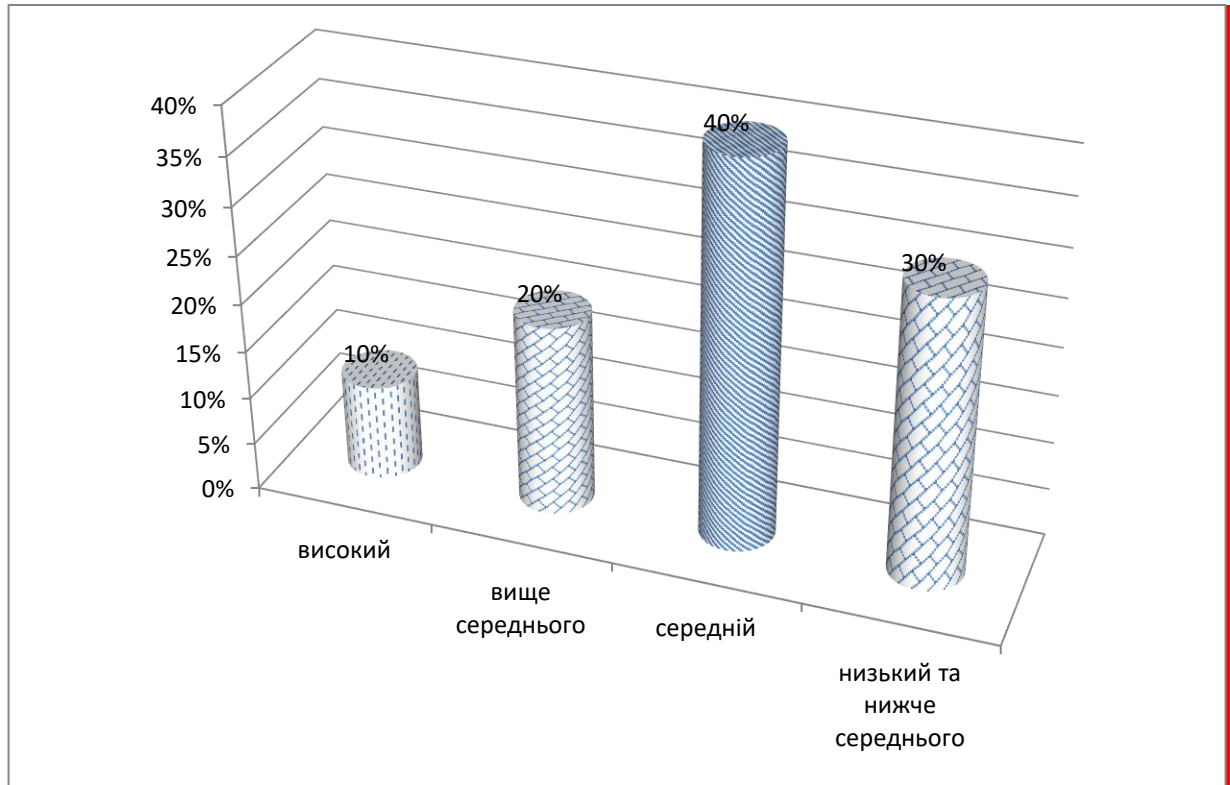

Рис. 3.1. Рівень потреби у досягненні

Результати, отримані за методиками «Дослідження мотивації навчання у ВУЗі» та «Дослідження потреби у досягненні», дають змогу зробити такі висновки:

- Високий рівень мотиваційного компонента психологічної готовності спостерігається у 10%. Для цих студентів характерна висока внутрішня мотивація, яка проявляється у стійкому інтересі до навчання, бажанні досягти високих результатів, активній участі в навчальному процесі та саморозвитку. Вони демонструють впевненість у своїх силах, вмотивованість до здобуття нових знань та прагнення досягти професійної майстерності.

- Середній рівень сформованості мотиваційного компонента мають 40%. Для цієї групи характерна нестабільність у мотивації: вони можуть проявляти

інтерес до навчання, якщо тематика відповідає їхнім інтересам або має практичну цінність. Однак у окремих випадках вони потребують додаткового стимулювання з боку викладачів. Такі студенти, як правило, орієнтовані на зовнішні стимули, як-от оцінки чи соціальне схвалення.

- Низький рівень сформованості мотиваційного компонента виявлено у 30%. Для цих студентів характерна слабка навчальна мотивація, байдужість до результатів навчання та мінімальне прагнення до професійного зростання. Вони часто орієнтуються на уникнення невдачі, а не на досягнення успіху, та можуть уникати активної участі в навчальному процесі. Їхня навчальна активність зазвичай залежить від зовнішнього контролю, а внутрішня потреба в досягненнях залишається низькою.

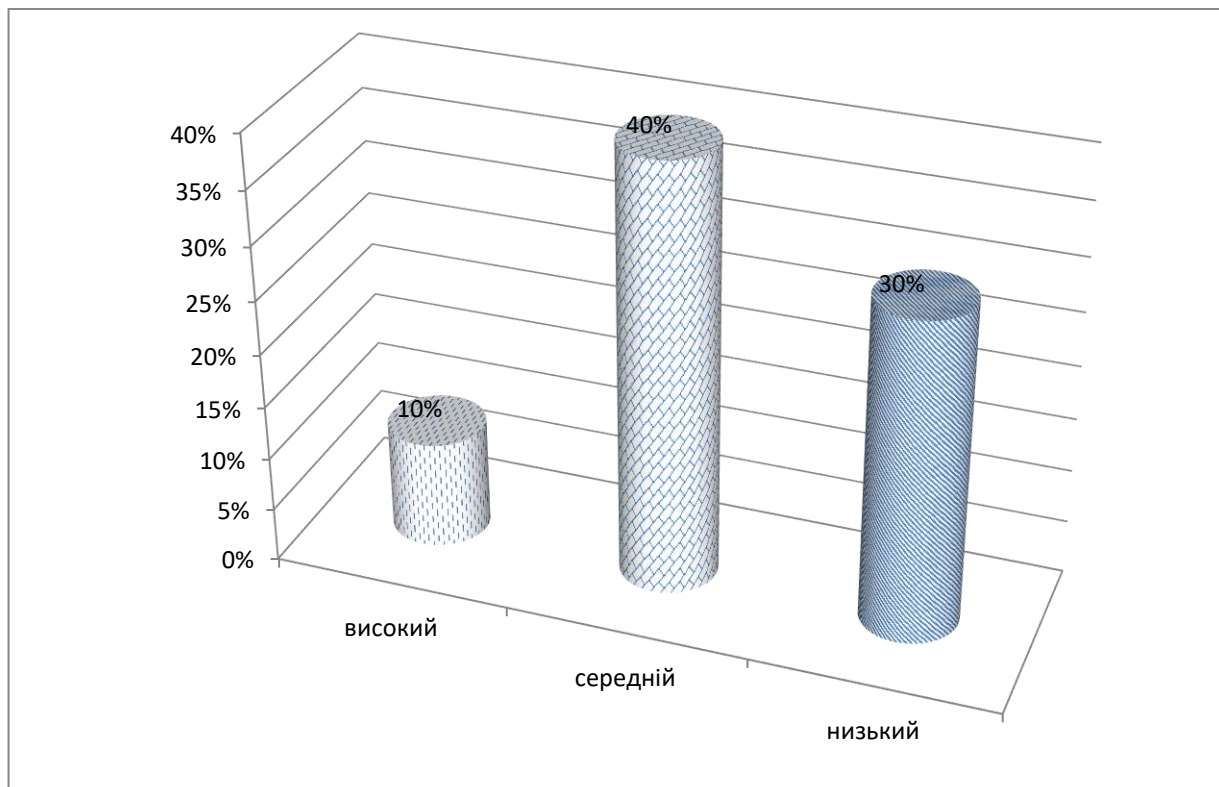

Рис. 3.2. Рівень сформованості мотиваційного компонента психологічної готовності до професійної діяльності

Результати опитування за методикою виявлення комунікативних та організаторських здібностей дозволяють судити про сформованість

операційного компонента психологічної підготовки майбутніх вчителів (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Комунікативні та організаторські здібності майбутніх педагогів

	Комунікативні здібності	Організаторські здібності
низький рівень та нижче середнього	30% (18 осіб) – уникають складних завдань, схильні до пасивності в навчанні, не прагнуть досягати високих результатів.	30% (18 осіб) – не проявляють ініціативи у спілкуванні, не прагнуть брати на себе організаторські обов'язки.
середній	40% (24 особи) – стабільне ставлення до успіху, готові взаємодіяти за сприятливих умов.	40% (24 особи) – можуть брати на себе прості організаторські завдання за потреби.
вище середнього	20% (12 осіб) – прагнуть до покращення результатів, демонструють зацікавленість у спілкуванні.	20% (12 осіб) – проявляють ініціативність у вирішенні завдань і виконанні складних організаційних обов'язків.
високий	10% (6 осіб) – висока ініціативність, наполегливість у комунікації, готовність	10% (6 осіб) – активно беруть на себе складні організаторські

	вирішувати складні завдання.	ролі, проявляють лідерські якості.
--	------------------------------	------------------------------------

Також для оцінки операційного компоненту психологічної готовності майбутніх вчителів до роботи в умовах інклюзії було використано методику діагностики рівня емпатійних здібностей (за І. Юсуповим). Було виявлено, що:

25% (15 осіб) – рівень емпатійності **дуже високий**. Тобто вони здатні глибоко розуміти емоційний стан інших людей, демонструють високу чутливість до переживань інших, легко встановлюють емоційний контакт, що є критично важливим для інклюзивного навчання.

30% (18 осіб) – рівень емпатійності **високий**. Ці досліджувані демонструють здатність розуміти почуття інших людей, готові надавати підтримку та зберігати емоційну стабільність у складних ситуаціях.

35% (21 особа) – рівень емпатійності **середній**. Для них характерно базове розуміння емоцій оточуючих, але їхня емоційна чутливість може бути нестабільною або ситуативною.

10% (6 осіб) – рівень емпатійності **низький**. Цим досліджуваним властиво недостатнє сприйняття емоційного стану інших, певна відстороненість у спілкуванні, що може ускладнювати взаємодію в інклюзивному середовищі.

Дуже низький рівень емпатійності у досліджуваних **не виявлено**, що свідчить про певний мінімальний рівень готовності кожного з учасників до емоційного сприйняття потреб інших.

Графічно результати відображено на рис. 3.3.

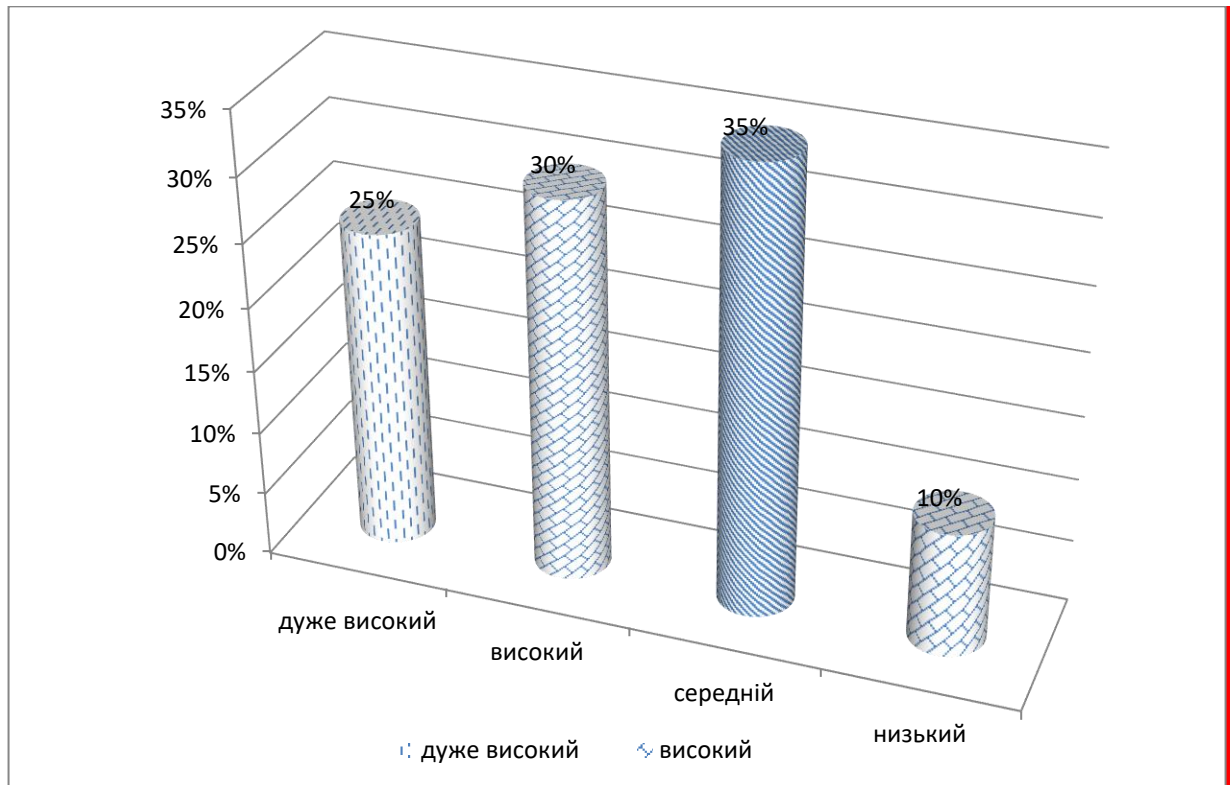

Рис. 3.3. Рівень емпатійності

Комунікативну толерантність як складову операційного компонента психологічної готовності майбутніх вчителів визначено за допомогою методики розробленої за **В. Бойком**. Було отримано наступні результати:

0% (24 особи) – **високий** рівень комунікативної толерантності. Для них характерно висока відкритість до різноманітних точок зору, прийняття індивідуальних особливостей співрозмовників, здатність конструктивно вирішувати конфлікти, що є важливим у роботі в інклюзивному середовищі.

50% (30 осіб) – **середній** рівень комунікативної толерантності. Для них характерно переважно позитивне ставлення до комунікації, однак у стресових або незвичних ситуаціях вони можуть виявляти певну нетерпимість або дратівливість.

10% (6 осіб) – **низький** рівень комунікативної толерантності. Для них характерно схильність до категоричності, низька гнучкість у спілкуванні, що може створювати труднощі в роботі з різними групами учнів.

Графічно результати відображені на рис. 3.4.

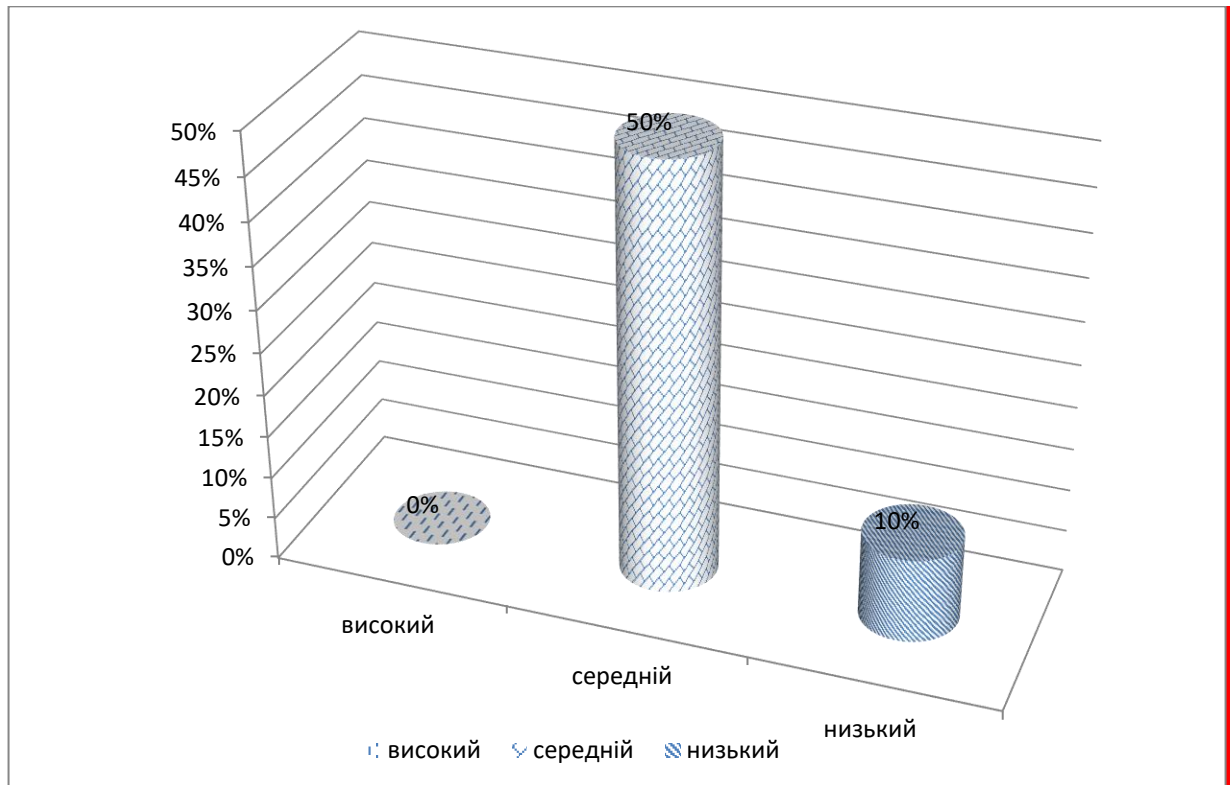

Рис. 3.4. Рівень комунікативної толерантності

На основі результатів констатувального етапу експерименту встановлено, що рівень підготовленості майбутніх учителів до педагогічної діяльності в умовах інклюзії потребує вдосконалення. Зокрема, важливо розвивати їхні комунікативні навички для ефективної взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу, а також зміцнювати мотивацію до роботи з дітьми різних категорій.

3.3. Аналіз результатів формувального експерименту.

Після проведення тренінгової програми, яка описана в Розділі 2, було проведено повторне опитування учасників. Метою опитування було визначити, чи відбулися зміни у вираженості мотивації, організаційних та комунікативних навичок після проведеного тренінгу. Таким чином, ми оцінили ефективність проведеного формувального впливу.

Повторне дослідження мотиваційного компонента психологічної готовності до професійної діяльності показало такі зміни: частка студентів із високим рівнем зросла на 8,3%, середній рівень також збільшився на 8,3%, тоді як частка студентів із низьким рівнем суттєво зменшилася, знизившись на 16,6%.

Таблиця 3.3 – Порівняльний аналіз рівня психологічної готовності майбутніх педагогів.

Рівень	Досліджувані (у %)	
	До формульованого експерименту	Після формульованого експерименту
Високий рівень	10%	30%
Середній рівень	50%	60%
Низький рівень	40%	10%

Після проведення тренінгу ми дізнались та виявили наступне:

- Високий рівень операційного компонента психологічної готовності спостерігається у 33% досліджуваних. Для цих студентів характерна висока здатність до ефективної комунікації, вміння встановлювати контакти та підтримувати стосунки з іншими людьми, а також розвинені організаторські здібності. Вони легко ініціюють взаємодію, проявляють лідерські якості та демонструють впевненість у керівництві групою.
- Середній рівень сформованості операційного компонента мають 50% досліджуваних. Для цієї групи характерна здатність до виконання комунікативних та організаторських функцій на прийнятному рівні. Однак у них може спостерігатися залежність від

зовнішніх умов: складність завдання, настрої співрозмовника або рівень підтримки. Вони працюють ефективно за сприятливих умов, але можуть уникати ініціативи або складних завдань.

- Низький рівень сформованості операційного компонента виявлено у 40% досліджуваних. Для них характерна слабка комунікація та обмежені організаторські навички. Вони мають труднощі з ініціюванням та підтримкою контактів, відчувають дискомфорт у соціальних ситуаціях і зазвичай уникають брати на себе відповідальність за організацію діяльності.

В порівнянні до та після проведення тренінгу, за результатами повторного опитування, ми отримали результати показані на рисунку 3.5.

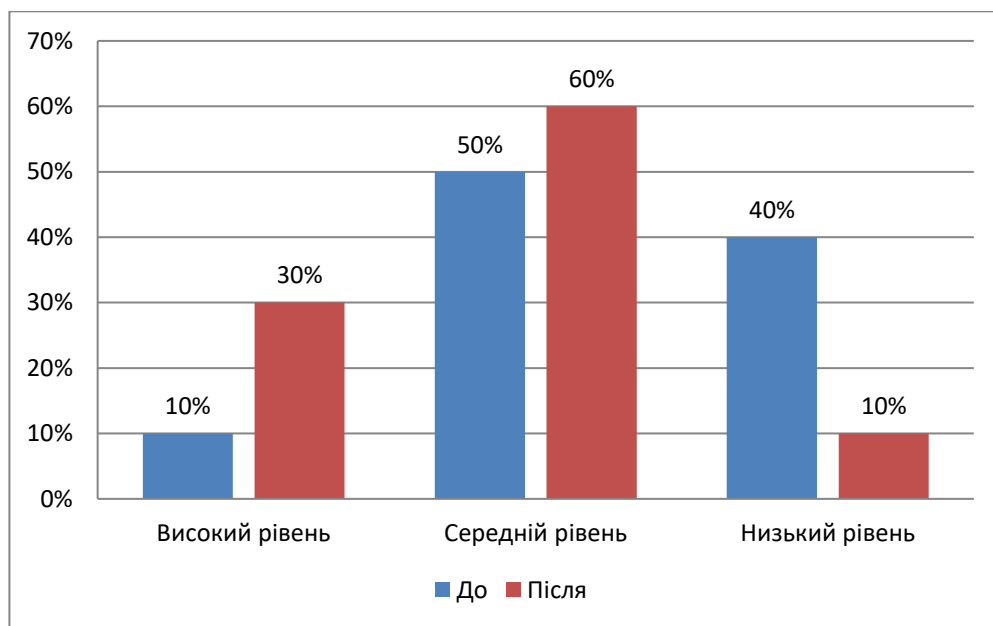

Рис. 3.5. Рівень сформованості операційного компонента психологічної готовності до професійної діяльності, до та після проведення тренінгу, у %.

3.4. Опис змін по операційному компоненту за результатами використаної методики «Оцінювання комунікативних та організаторських здібностей (КОС-2)».

Ключові спостереження:

- Позитивна динаміка: Загалом, після проведення тренінгу спостерігається зростання рівня операційного компонента психологічної готовності. Це свідчить про ефективність методики КОС-2 у розвитку комунікативних та організаторських навичок майбутніх вчителів.
- Збільшення кількості студентів з високим рівнем: Після тренінгу значно збільшилася кількість студентів, які демонструють високий рівень операційного компонента. Це вказує на те, що методика сприяла розвитку у них ефективних комунікативних навичок та лідерських якостей.
- Зменшення кількості студентів з низьким рівнем: Спостерігається зменшення кількості студентів, які мають низький рівень операційного компонента. Це свідчить про те, що тренінг допоміг подолати комунікативні бар'єри та розвинути необхідні навички для успішної взаємодії з іншими людьми.
- Зміни в профілі середнього рівня: Студенти з середнім рівнем операційного компонента після тренінгу, ймовірно, демонструють більш стабільні та впевнені комунікативні навички, здатні ефективніше працювати в команді та брати на себе відповідальність.

Детальний опис змін:

- Високий рівень: Збільшення кількості студентів у цій групі свідчить про те, що методика КОС-2 ефективно розвиває у них такі якості, як:
  - Впевненість у своїх комунікативних навичках;
  - Здатність ініціювати та підтримувати взаємодію;
  - Лідерські якості;

- Ефективність у вирішенні організаційних завдань.
- Середній рівень: Збільшення кількості студентів у цій групі може бути пов'язано з тим, що методика допомогла їм:
  - Подолати деякі комунікативні бар'єри;
  - Збільшити впевненість у своїх силах;
  - Розвинути навички ефективної взаємодії в команді.
- Низький рівень: Зменшення кількості студентів у цій групі свідчить про те, що методика КОС-2 допомогла їм:
  - Подолати сором'язливість і непевненість у собі;
  - Розвинути базові комунікативні навички;
  - Стати більш активними учасниками групової роботи.

Висновки:

Результати дослідження свідчать про те, що методика КОС-2 є ефективним інструментом для розвитку операційного компонента психологічної готовності майбутніх вчителів. Вона сприяє підвищенню рівня їхніх комунікативних та організаторських навичок, що є необхідними для успішної професійної діяльності.

Проведення формувального експерименту сприяло помітним позитивним змінам у студентів, що готуються до педагогічної діяльності. Відзначалося зростання їхньої емоційно-психологічної активності, а також посилення інтересу до майбутньої професії. Знизився рівень внутрішньої напруги, зокрема почуття дискомфорту, яке раніше могло бути пов'язане з вибором спеціальності, а також суттєво зменшився рівень фрустрації. Студенти стали більш відкритими до нових ідей та взаємодії, що свідчить про подолання частини особистісних психологічних бар'єрів.

Крім того, спостерігалися покращення в умінні контролювати свої емоції та дії, що є важливим елементом професійної зрілості. Зросла їхня впевненість у власних силах, що позитивно вплинуло на загальну готовність до виконання педагогічних обов'язків у майбутньому. Такі зміни є важливими для формування у студентів цілісної психологічної основи, необхідної для

ефективної роботи у складних та динамічних умовах сучасного освітнього середовища.

Рекомендації:

- Продовжувати використовувати методикау КОС-2: Для подальшого розвитку комунікативних навичок майбутніх вчителів рекомендується регулярно проводити тренінги з використанням цієї методики.
- Індивідуальна робота: Для студентів з низьким рівнем операційного компонента необхідно передбачити додаткову індивідуальну роботу, спрямовану на подолання їхніх труднощів.
- Моніторинг результатів: Регулярно проводити оцінку ефективності тренінгів для відстеження динаміки розвитку комунікативних навичок.
- Розширення спектру методик: Для більш комплексного розвитку операційного компонента можна використовувати додаткові методики та інструменти.

3.5. Рекомендації щодо формування психологічної готовності майбутніх учителів до роботи з дітьми із особливими освітніми потребами в рамках інклюзії.

Психологічна готовність учителя до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного середовища є комплексною характеристикою, що об'єднує мотиваційні аспекти, знання, практичні навички, професійний досвід і особистісні якості, необхідні для ефективної педагогічної діяльності. Ця готовність складається з п'яти взаємопов'язаних компонентів: мотиваційного, когнітивного, практичного, оціночного та особистісного, кожен із яких відіграє важливу роль у забезпеченні успішної роботи педагога.

Мотиваційний компонент визначає стійке прагнення педагога працювати в інклюзивних умовах, орієнтацію на ефективну навчально-виховну діяльність і прийняття кожної дитини як унікальної особистості.

Когнітивний компонент охоплює знання про психологічні особливості дітей з особливими освітніми потребами, будь-які труднощі у їх розвитку, методи емоційної підтримки, підвищення самооцінки та зниження тривожності.

Операційний компонент включає вміння проводити діагностику, надавати психолого-педагогічну допомогу, реагувати на проблемні ситуації й розробляти корекційні заходи.

Оціночний компонент передбачає аналіз результатів роботи, виявлення причин труднощів та визначення шляхів їх подолання.

Особистісний компонент базується на впевненості у своїх силах, здатності до саморегуляції, наполегливості, рефлексії та врівноваженості.

Перші три компоненти мають функціональний характер, тоді як оціночний і особистісний відображають індивідуальні характеристики, що розвиваються у процесі діяльності та взаємодії.

Успіх інклюзивного навчання залежить від підготовки фахівців різного профілю, таких як психологи, логопеди, асистенти вчителів, а також створення системи післядипломної освіти. Реалізація інклюзивної освіти потребує модернізації змісту методичної роботи, введення нових педагогічних технологій, розвитку командного підходу та співпраці між педагогами, батьками й учнями.

Інклюзивне навчання сприяє не лише освітньому, але й соціальному розвитку дитини, допомагаючи їй інтегруватися у суспільство. Вчителі повинні використовувати різноманітні педагогічні технології, такі як особистісно зорієнтоване навчання, диференційоване викладання та проектна діяльність, забезпечуючи індивідуальний підхід і пізнавальну активність учнів.

Данні рекомендації спрямовані на створення умов, які дадуть змогу дітям із особливими потребами повноцінно розвиватися, відчувати себе рівноправними учасниками освітнього процесу й суспільного життя.

Висновки до третього розділу.

У третьому розділі проведено аналіз психологічної готовності майбутніх педагогів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. Психологічна готовність трактується як психічний феномен, що визначає здатність людини підтримувати ефективність своєї діяльності навіть у складному та полімотивованому середовищі. У цьому дослідженні основну увагу приділено мотиваційно-цільовому аспекту, оскільки саме мотиваційна сфера вважається ключовим показником, який відображає рівень готовності майбутніх учителів до професійної взаємодії з дітьми, які мають особливі освітні потреби.

Проведено аналіз мотиваційної, емоційно-вольової та операціональної сфер учасників дослідження. Для цього розроблено діагностичну модель, яка включала такі методики:

- «Дослідження мотивації навчання у вузі» (Т.І. Ільїна);
- «Дослідження потреби у досягненні» (Ю.М. Орлов);
- «Оцінювання комунікативних та організаторських здібностей (КОС-2)»;
- методику діагностики рівня емпатійних здібностей (за І. Юсуповим);
- методику визначення комунікативної толерантності (за В. Бойком).

На початковому етапі дослідження було виявлено такі результати щодо емоційно-вольового компонента психологічної готовності: високий рівень становив 30%, середній — 60%, низький — 10%. Аналіз операціональної складової, зокрема комунікативних та організаторських здібностей, засвідчив, що більшість учасників перебувають на середньому рівні.

Для покращення розвитку компонентів психологічної готовності було організовано та проведено професійно-психологічний тренінг, спрямований на:

- посилення мотивації до професійної діяльності;
- формування комунікативних навичок і толерантності;
- розвиток емпатійних здібностей і зниження емоційної напруженості.

Після формувального експерименту спостерігалось зростання рівня емоційно-психологічної активності, підвищення інтересу до професійної діяльності, зменшення напруженості та дискомфорту, пов'язаних із вибором професії. Учасники стали більш відкритими у спілкуванні, покращився їхній самоконтроль, впевненість у собі як у майбутніх педагогах.

Особливу увагу було приділено формуванню здатності до індивідуального підходу у взаємодії з учнями, що стало одним із ключових результатів проведеного тренінгу

ВИСНОВКИ

У роботі здійснено теоретичне обґрунтування та емпіричне дослідження процесу формування психологічної готовності майбутніх педагогів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. Дослідження охоплювало кілька етапів: аналіз психолого-педагогічної літератури з відповідної тематики, вибір методик для перевірки висунутої гіпотези, організацію й проведення емпіричного дослідження, а також опрацювання та інтерпретацію отриманих результатів.

Отримані дані підтверджують, що психологічна готовність до професійної діяльності є цілісною інтегрованою характеристикою особистості, яка відображає гармонійну взаємодію всіх її підструктур і забезпечує успішне виконання педагогічних функцій в умовах інклюзивного середовища. Вона має структурний і багаторівневий характер, включаючи такі компоненти:

- Мотиваційний: позитивне ставлення до професії, інтерес та інші стійкі професійні мотиви.
- Орієнтаційний: знання про особливості професійної діяльності та її вимоги.
- Операційний: володіння методами, прийомами, знаннями та навичками, необхідними для роботи.
- Вольовий: здатність до самоконтролю та управління власними діями.
- Оцінювальний: самооцінка професійної підготовки та відповідність вирішення завдань професійним стандартам.

Цілісність і достатня виразність цих компонентів визначають високий рівень професійної готовності, активності, самостійності та творчості спеціаліста.

Аналіз поняття «готовність» демонструє його багатогранність. Воно визначається як цілісна, інтегративна, багаторівнева динамічна особистісна якість, що формується в процесі професійного становлення.

Для успішної реалізації інклюзії в загальноосвітній школі необхідно враховувати такі фактори: командна взаємодія, індивідуальний підхід до освітніх потреб учнів, тісна співпраця з батьками та створення позитивної атмосфери в колективі.

Ефективне навчання дітей з особливими потребами в інклюзивних класах досягається за рахунок:

- диференційованим підходом у викладанні;
- урахуванням рівня підготовки учнів;
- особливими системами оцінювання;
- науково обґрунтованими методами роботи з дітьми.

Формування готовності педагогів до роботи в умовах інклюзії ґрунтується на активній пізнавальній діяльності студентів. Успішна професійна підготовка сприяє розвитку складних особистісних утворень через застосування методів і прийомів, що стимулюють активність і забезпечують індивідуальний розвиток.

Гуманістичний підхід у вихованні змінює ціннісні установки учасників освітнього процесу. Формування у майбутніх педагогів орієнтації на особистісне й професійне самовдосконалення забезпечує систему смислових настанов для їхньої діяльності, визначаючи життєві перспективи та професійний розвиток на кожному етапі становлення.

В другому розділі нами представлено програму тренінгу, метою якого є формування мотиваційного та операційного компонентів психологічної готовності майбутніх учителів до здійснення педагогічної діяльності в умовах інклюзії.

У третьому розділі представлено результати дослідження, яке було спрямоване на аналіз психологічної готовності майбутніх педагогів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. Психологічна готовність трактується як складний психічний феномен, що відображає здатність особистості зберігати ефективність і стабільність

професійної діяльності навіть у полімотивованому та динамічному середовищі.

Особливу увагу в дослідженні приділено мотиваційно-цільовому аспекту психологічної готовності, оскільки мотиваційна сфера є ключовим показником, який визначає ставлення майбутніх педагогів до професії, їхню впевненість у власних силах і бажання працювати в умовах інклюзії. У межах цього аналізу було розглянуто такі складові, як рівень професійної мотивації, інтерес до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, цілеспрямованість, а також усвідомлення важливості власної ролі у формуванні інклюзивного середовища.

Результати дослідження свідчать, що формування мотиваційної складової є важливим етапом підготовки майбутніх педагогів, оскільки саме від неї залежить успішність їхньої взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу. Виявлено, що посилення мотивації сприяє більш глибокому усвідомленню значущості інклюзивної освіти, підвищує впевненість у своїх можливостях і допомагає подолати психологічні бар'єри, пов'язані з роботою в нових умовах.

Для досягнення мети дослідження було створено діагностичну модель, яка включала:

- методика Т.І. Ільїної «Дослідження мотивації навчання у вузі»;
- методика Ю.М. Орлова «Дослідження потреби у досягненні»;
- методика «Оцінювання комунікативних та організаторських здібностей (КОС-2)»;
- методика діагностики рівня емпатійних здібностей (за І. Юсуповим);
- методика визначення комунікативної толерантності (за В. Бойком).

Дані методики є ключовими в мотиваційному та операційному компонентах готовності до професійної діяльності.

На констатувальному етапі дослідження мотиваційного компоненту груп склав 30%, середній – 60%, а низький – 10 %.

Для покращення компонентів психологічної готовності студентів-учителів було розроблено та реалізовано професійно-психологічний тренінг.

Результати після формувального експерименту продемонстрували позитивні зміни: у студентів підвищився рівень емоційно-психологічної активності та інтерес до професійної діяльності, зменшилися напруга й дискомфорт, пов'язані з вибором спеціальності. Учасники стали більш відкритими, впевненими в собі, що свідчить про зменшення особистісних психологічних бар'єрів. Таким чином, у студентів значно покращився самоконтроль та впевненість у своїй майбутній професійній ролі.

Практичне значення роботи полягає в наступних ключових аспектах:

1. Оптимізація підготовки педагогів.

- Створення ефективних навчальних програм: Результати досліджень дозволяють розробити такі навчальні програми, які б максимально сприяли формуванню необхідних психологічних якостей і компетентностей майбутніх учителів.
- Визначення оптимальних методів навчання: Дослідження допомагають визначити найефективніші методи навчання та тренінги, які сприяють розвитку емпатії, толерантності, гнучкості та інших важливих якостей педагога, що працює з дітьми з особливими освітніми потребами.
- Індивідуалізація навчання: Завдяки дослідженням можна розробити індивідуальні траєкторії розвитку для кожного студента, враховуючи їхні особливості та потреби.

2. Покращення якості інклюзивного навчання.

- Створення комфортного навчального середовища: Розуміння психологічних особливостей майбутніх учителів дозволяє створити таке навчальне середовище, в якому вони почуватимуться впевнено та зможуть ефективно працювати з дітьми з особливими освітніми потребами.
- Збільшення задоволеності роботою: Коли вчителі відчувають себе підготовленими і впевненими у своїх силах, вони з більшою

задоволеністю виконують свою роботу, що позитивно впливає на якість освітнього процесу.

- Зменшення стресів і вигорання: Дослідження допомагають розробити стратегії, які дозволяють зменшити рівень стресу та вигорання у вчителів, що працюють в умовах інклюзії.

3. Розвиток інклюзивного суспільства.

- Зміна суспільних стереотипів: Поширення знань про інклюзивну освіту та результатів досліджень сприяє зміні суспільних стереотипів щодо людей з особливими освітніми потребами.
- Посилення соціальної інклюзії: Ефективна підготовка педагогів є важливим кроком до створення більш інклюзивного суспільства, де всі люди мають рівні можливості.

4. Науковий розвиток.

- Розширення теоретичних знань: Дослідження сприяють розширенню теоретичних знань про психологічні аспекти інклюзивної освіти.
- Розробка нових методик: Результати досліджень можуть лягти в основу розробки нових методик діагностики та розвитку психологічної готовності майбутніх учителів.

Таким чином, дослідження процесу формування психологічної готовності майбутніх учителів до роботи в умовах інклюзії є важливим кроком на шляху до створення якісної інклюзивної освіти та формування більш інклюзивного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гончаренко, С. У. *Український педагогічний енциклопедичний словник* (2-ге вид., доповн. і випр.). Рівне: Волинські обереги, 2011. 552 с.
2. Гулеватий, А. Формування психологічної готовності майбутніх фахівців з вищою освітою до використання комп'ютерної техніки: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Хмельницький, 2005. 20 с.
3. Засенко, В., Софій, Н. *Інклюзивна освіта: стан і перспективи розвитку в Україні*. Київ: ФО-П Придатченко П. М., 2007. 22 с.
4. Ковальська, І. Формування психологічної готовності членів громадських формувань до охорони державного кордону: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.09 «Психологія діяльності в особливих умовах». Хмельницький, 2009. 23 с.
5. Колупаєва, А. А., Савчук, Л. О. *Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання*. Київ: АТОПОЛ, 2011. 273 с.
6. Колупаєва, А. А., Таранченко, О. М. *Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: початкова ланка. Путівник для педагогів*. Київ: АТОПОЛ, 2010. 96 с.
7. Колупаєва, А. А. *Інклюзивна освіта: реалії та перспективи*. Київ: Самміт-Книга, 2009. 272 с.
8. Лорман, Т., Деспелер, Дж. М., Харві, Д. Х. Р. *Інклюзивна освіта. Підтримка відмінності на уроці: практичний посібник*. Сідней: Allen & Unwin, 2005.
9. Молотай, В. Формування психологічної готовності військовослужбовців внутрішніх військ до діяльності з охорони громадського порядку: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.09 «Психологія діяльності в особливих умовах». Хмельницький, 2006. 21 с.
10. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; за ред. О. М. Пехоти. Київ: А.С.К., 2003. 255 с.

11. Колупаєва, А. А., Таранченко, О. М., Білозерська, І. О. *Основи інклюзивної освіти: навч.-метод. посібник*. Київ: АТОПОЛ, 2012. 308 с.
12. Пометун, О. І., Пироженко, Л. В., Біда, О. А. *Застосування інтерактивних технологій у навчанні молодших школярів: методичний посібник для вчителів початкової школи*. Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2011. 304 с.
13. Про дошкільну освіту: Закон України від 23 листопада 2001 року № 2653-III «Про дошкільну освіту» (зі змінами та доповненнями). *Відомості Верховної Ради України*. Офіц. веб-сайт Верховної Ради України.
14. Закон України "Про освіту" (зі змінами та доповненнями). (2017). № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. Офіц. веб-сайт Верховної Ради України.
15. Семиченко, В. А. *Психологія педагогічної діяльності: навчальний посібник*. Київ: Вища школа, 2004. 335 с.
16. Софій, Н., Найда, Ю. *Інклюзивна школа: особливості організації та управління. Навчально-методичний посібник*. Київ: А.С.К., 2007. 128 с.
17. Пометун, О., Гупан, Н. *Використання кооперативного навчання учнів*. Київ: ІНТЕЛЕКТ, 2016.
18. Іванашко, О. Є., Вічалковська, Н. К. Особливості психологічної готовності майбутніх учителів до роботи з дітьми із особливими освітніми потребами в рамках інклюзії. *Проблеми сучасної психології*. 2014. Вип. 24. С. 328–338.
19. Красовська, О. О. Компоненти та критерії професійної готовності майбутнього вчителя початкової школи до мистецько-освітньої діяльності. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2016. Т. IV (39). Вип. 79. С. 30–33.
20. Шестопалова, О. П., Бондар, К. М., Склянська, О. В. *Теорія і практика інклюзивної освіти: навч.-метод. посібник*. Кривий Ріг: Проєкт «Підтримка інклюзивної освіти», 2019. 170 с.
21. Кучманіч, І. М., Опанасенко, Л. А. *Психологічний супровід дітей із особливими потребами: монографія*. Миколаїв: СПД Румянцева, 2019. 152 с.

22. Цуркан, Т. Г., Баланюк, Н. С. Формування готовності майбутніх педагогів до роботи в умовах інклюзивної освіти. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 5. Педагогічні науки. Вип. 70. 2019. С. 264–269.
23. Гладуш, В. А. До питання формування професійної компетентності педагога інклюзивного закладу. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. 2015. № 1 (9). С. 73–79.
24. Буйняк, М. Г. Тренінг як метод формування психологічної готовності педагогів загальноосвітніх навчальних закладів до інклюзивного навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку. *Інклюзивне навчання: організаційне, змістове та методичне забезпечення: навч.-метод. посіб.* Кам'янець-Подільський, 2015. С. 45–52.
25. Волосюк, А. А., Басараба, Н. А., Козловська, С. С. (упоряд.). *Формування готовності педагогічних працівників до роботи з дітьми з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання: тематичний збірник праць*. Рівне: РОППО, 2014.
26. Волошин, О. Робота з дітьми з особливими освітніми потребами. Психологічна готовність педагогів. *Психолог*. 2015. № 7/8. С. 74–76.
27. Максименко, С. Д., Зливков, В. Л., Кузікова, С. Б. (ред.). *Особистість у розвитку: психологічна теорія і практика*. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2015. 356 с.
28. Ервін, Е., Кугельмас, Д. Підготовка вчителів і вихователів до роботи в інклюзивних класах та групах. Київ: Всеукраїнський фонд «Крок за кроком», 2000. 245 с.
29. Павленко, В. М., Мельничук, М. М. Психологія толерантності особистості: монографія. Полтава: ФОП Мирон І. А., 2014. 300 с.
30. Пінчук, М. О., Демченко, І. І., Сулим, В. Т. Фахово-ідентифікаційний вимір стану готовності майбутніх педагогів до роботи в умовах інклюзивної освіти. *Наука і освіта*. 2017. № 10. С. 90–94.
31. Потапкіна, Л. В. Готовність до професійної діяльності як психолого-педагогічна проблема. *Збірник наукових праць Національної академії*

- Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки. 2015. № 1. С. 198–207.*
32. Швед, М. *Основи інклюзивної освіти: підручник*. Львів: Український католицький університет, 2015. 152 с.
33. Шевців, З. М. Теоретичні основи інклюзивної педагогіки. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. 2016. Вип. 13 (1). С. 152–155.*
34. Карпенко, Є. *Основи психотренінгу: навч. посібник*. Дрогобич: СПД Румянцева, 2015. 78 с.
35. Зливков, В. Л., Лукомська, С. О. *Теорія та практика психологічних тренінгів*. К.-Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2019. 209 с.
36. Федорчук, В. М. *Тренінг особистісного зростання: навч. посібник*. Київ: Центр учбової літератури, 2014. 250 с.
37. Бондар, К. М. *Інклюзивна освіта: навчально-методичний посібник*. Київ: Самміт-Книга, 2018. 264 с.
38. Мельник, В. *Сучасні підходи до підготовки педагогів у системі інклюзивної освіти*. Тернопіль: Освіта України, 2017. 188 с.
39. Науменко, С. О. Інтерактивні методи навчання в контексті інклюзії. *Вісник сучасної педагогіки. 2019. Вип. 45. С. 34–42.*
40. Радченко, А. В. Психолого-педагогічний супровід вчителів у системі інклюзивної освіти. *Інновації в освіті. 2018. № 3. С. 21–28.*
41. Савчук, Л. О., Колупаєва, А. А. Інклюзія в українській школі: сучасні виклики та перспективи. *Освіта і наука в Україні. 2020. № 2. С. 15–19.*
42. Струк, О. І. *Практика роботи з дітьми з особливими освітніми потребами: практичний посібник*. Київ: Освітня агенція, 2016. 320 с.
43. Чорна, Т. М. Використання тренінгових технологій у підготовці педагогів до роботи в інклюзивному середовищі. *Психологія і педагогіка: сучасний дискурс. 2019. № 4. С. 28–35.*

44. Шаповал, О. О. Інклюзивна компетентність вчителів: формування та розвиток. *Педагогіка і сучасність*. 2020. № 1. С. 9–15.
45. Ярошенко, Т. В. Соціальна інклюзія як напрям розвитку сучасної освіти. *Науковий вісник Черкаського університету*. Серія: Педагогічні науки. 2018. Вип. 132. С. 95–101.
46. Захаренко, Ю. І. Інклюзивна освіта: аналіз міжнародного досвіду. *Наукові записки Ніжинського державного університету*. 2019. Т. 4. С. 72–79.
47. Биковська, І. М. Адаптація навчальних програм для інклюзивної освіти: методичні рекомендації. Київ: Освітній центр «Інклюзія», 2017. 140 с.
48. Гнатюк, О. М. Соціалізація дітей з ООП в умовах інклюзивного навчання. *Психологія розвитку і освіта*. 2018. № 6. С. 44–49.
49. Данилюк, Н. В. Інклюзивна компетентність вчителів як педагогічна проблема. *Педагогічний альманах*. 2020. № 32. С. 51–57.
50. Дубина, М. В. Формування інклюзивної культури педагогів: перспективи та виклики. *Нові підходи в освіті*. 2020. № 5. С. 8–14.
51. Єременко, Н. М. Організація інклюзивного освітнього середовища: досвід та проблеми. *Освіта України*. 2019. № 7. С. 34–40.
52. Захаренко, В. П. Психолого-педагогічний супровід у інклюзивному середовищі: теоретичні та практичні аспекти. Харків: Видавництво Харківського університету, 2018. 180 с.
53. Зінченко, Т. І. Інклюзивна освіта: навчально-методичний посібник для педагогів. Одеса: Південний видавничий центр, 2017. 240 с.
54. Ковальчук, Л. П., Петренко, А. О. *Методи корекційно-розвивальної роботи в інклюзивній освіті*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2019. 220 с.
55. Максимчук, Н. А. Технології розвитку інклюзивної освіти в Україні. *Освітні трансформації*. 2020. № 4. С. 23–30.
56. Михайленко, О. М. Організація інклюзивного навчання: концепції та моделі. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2019. Вип. 78. С. 64–72.

57. Мороз, Т. П. Інтеграція інклюзивних технологій у навчальний процес. Полтава: Полтавський університет, 2018. 200 с.
58. Олійник, О. В. Інклюзивний підхід у сучасній освіті: перспективи. *Вісник педагогічних досліджень*. 2019. № 2. С. 34–40.
59. Петренко, С. М. Соціально-педагогічна підтримка дітей з особливими потребами. Черкаси: Видавництво ЧНУ, 2019. 156 с.
60. Савчук, Л. О. Організація інклюзивного навчання в школах України: виклики та перспективи. *Освітні інновації*. 2020. № 3. С. 12–18.
61. Скрипник, В. В. Практичні аспекти роботи з дітьми з особливими потребами в умовах інклюзивної освіти. Харків: ХНУ, 2018. 170 с.
62. Соловей, І. В. Інноваційні методи навчання у роботі з дітьми з ООП. *Педагогічний вісник*. 2018. № 5. С. 22–28.
63. Тарасенко, О. І. Інклюзивна освіта: методи, підходи, практика. Київ: Освітній центр розвитку, 2020. 230 с.
64. Харченко, А. П. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в інклюзії. Львів: Освітній центр «Гармонія», 2019. 190 с.
65. Чайка, Т. В. Інклюзивна освіта в Україні: стан і перспективи. Полтава: ПНПУ ім. Короленка, 2018. 210 с.